СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл март 8 среда № 57 (8825) Өртээ 2 көп.

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Эргим совет херэзженнер!

Бистиң Төрэн чуртувустуң алдарлыг ыстары!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Делегей херэзженнериниң хүну — март 8-ке холбаштыр силерге изиг байырны чедирип тур.

Делегей херэзженнериниң хүну — ол дэзрге бүгү делегейниң ажылчы херэзженнериниң чаңгыс эвин болгаш интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын символдуп турар кайгамчыктыг байырлалдыр.

Бөгүн бүгү совет улус чаа амыдыралдың идепкейлиг тургузукчулары — херэзженнерни ханы хүндүткелдиң, ынакшылдың болгаш өөрүп четтириишкинниң сеткилсагыжы-биле алдаржыдып турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы херэзженнерге эрге-шөлээни тывысскан, ниитилел амыдыралының бүгү адырларына чогаадыкчы энергиязын болгаш талантызын илередиринге калбак аргаларны оларның мурнунга ажыдып берген. Херэзженнерге социализмниң болгаш коммунизмниң оруу — оларның ёзулуг хосталгазының, чогаадыкчы күштериниң чечектелиишкининиң оруу-дур. Кайда-даа — завод цегинде азы колхоз фермазында, школада азы эмнелгеде, күрүне албан черинде азы эртем лабораториязында ажылдап турар херэзженнер — чер болганга олар үлегерлиг күш-ажылдың, бедик профессионал мергежилдиң, боттарының ажыл-херэзнге ынаишылдың чижектерин көргүзүп турар. Бисте херэзжен кижи политиктиг болгаш ниитилел амыдыралының, күрүненің, ниитилелдің хөй талалыг бүгү ажыл-чорудулгазын эргелеп башкарарының бүрүн эргелиг киржикчизи болуп турар.

Ам совет улус ленинчи партияның удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турар. Хөй миллион кижилерниң чогаадыкчы күш-ажылы, тургузукчу энергиязы-биле коммунизмниң өндүр чаагай суурун тургузуп турар. Тоску беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы бүгү чуртта калбарган. Бистиң херэзженнеривис партияның айытқан сорулгаларын амыдыралга боттандырарының херэзнге аажок улуг салыышкынын киирип турар.

Үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда, тудугда, эртем-техниктиг депшилгениң, бистиң амыдыралывыстың бүгү адырларына культураны улам ыңай хөгжүдериниң херэзнде чаа-чаа сорулгаларның чедиишкинниг шиитпирлеттинери херэзженнерниң күш-ажылчы инициативазындан болгаш энергиязындан дыка хамааржып турар. Кадык камгалалының, өзүп орар салгалдарны өөредириниң болгаш кижизидериниң амгы сорулгаларын шиитпирлээринге херэзженнерниң ролю канчаар-даа аажок улуг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы херэзженнерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидер дугайында улуг сагыш човаашкынны илередип турар. XXIV съездиге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде демдеглээни: «Партияның политиказының сорулгазы болза, совет херэзжен кижи уругларын кижизиде-ринге-даа, ниитилел амыдыралынга улуу-биле киржиринге, дыштанылгага болгаш өөредилгеге-даа, культураның чаагай кежиктеринче улам калбаа-биле хандыкшыырынга-даа чаа аргаларны алган турарында болур». Ам бизин бо угланыышкынга эвээш эвес үүлдер кылдынган болгаш кылдынып-даа турар. Беш чылдың чүгле эртиен чылында бизин тудуп, ажыглалга киирген уруглар садтары болгаш яслилер барык чартык миллион бичии чаштарны хүлээп алган. Эртиен чылда хөй уругларлыг иелер 400 миллион рубль түүнүт күрүне пособиелерин алган. Амыдырал албан черлерин экижидеринче угландырган тодаргай хемчеглер бажың ажылын боттуу-биле чиигедип турар. Совет херэзженнер чурттуң бүдүрүлге, ниитилел, угаан-бодал амыдыралынга идепкейлиг киржиринге улам улуг таарымчалыг байдалдарлыг болган турарын партия моон соңгаар-даа чедип алыр.

Совет херэзженниң аажы-чаң, аас-шиниин, холдарының сагыш човаңгырын, чүреткің ханызындан чылыг сеткил-сагыжын ырларда киргени чөптүг. Херэзженнер боттарының уругларына чүгле амыдыралды эвес, харын хүлээлгеге шынчы чорукту ыдыктыы-биле хайыралаарынга, социалистиг Ада-чуртунуң долу үнелиг, күш-ажылга ынакшылдыг хамаатылары болурунга дузалап турар ол бедик аажычаң — этиктиг үндезиннерни берип турар.

Бөгүн ажыл-ишчи херэзженнерни, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчуларын алдаржытпышаан, бистиң улузувус чаа ниитилелдің тургузукчуларының салгалын, патриоттарны, социалистиг Төрэн чурттуң эрес-маадырлыг камгалакчыларын кижизидип турар херэзжен-иеним дугайын онза чылыы-биле чугаалап турар.

Хөй национал совет улус ССРЭ-ниң тургустунганының хүнүнден бээр бежен чыл оюнче эгелеп кирипкен. Бөгүн совет республикаларның чаңгыс аай, сырый каттышкан өг-бүлези ССРЭ-ниң улустарының бузулбас акы-дуңмалышкы чаңгыс эвин болгаш нәйыралын хөгжүдеринге база быжыглаарынга төлептиг салыышкынын киирип турар херэзженнерни алдаржыдып турар.

Социализмниң тиилелгезиниң болгаш улустарның акы-дуңмалышкы чоруунуң херэзнге боттарының бүгү энергиязын берип турары Советтер чуртунуң янзы-бүрү национаддарының херэзженнериниң күш-ажылчы болгаш дайынчы эрес-маадырлыг чоруктары улустуң сеткил-сагыжынга неэзде турасхаал болуп кадагалаттынар. Херэзженнерниң эрес-маадырлыг чоруктарының чайынанчак үлегер-чижээ болза, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдары болган. Ол үеде херэзжен кижиниң овуру бистиң чуртувусче халдап келген фашистиг ак-шериглерни чылча шаварынче ыйгырып турар ие-Төрэн чурттуң символу болу бергени кайгамчыктыг.

Совет херэзженнериң интернационализми оларның күш-ажылчы болгаш ниитилел-политиктиг бүгү ажыл-чорудулгазында тодаргай илереп турар.

Бистиң чуртувустуң херэзженнери социализмниң акы-дуңма чурттарының херэзженнери-биле, социализмниң, демократияның, тайбыңның болгаш хосталганың херэз дээш, социал болгаш национал дарлалдың бүгү хевирлеринге удур демиселди чорудуп турар бүгү чуруттарның херэзженнери-биле эп-сеткил каттыштырылгазын пролетаржы интернационализмниң шимчедикчи сеткил-сагыжы-биле быжыглап турар.

Тайбың дээш демиселчилериң авангардында чоруп орар совет херэзженнер Мурнуу-Чөөн Азияда, Чоонку Чөөн чүүте, Соңгу Ирландияда болгаш чер бөмбүрээзниң өске-даа девискээрлеринде империалистерниң араатанзыг үүлгедиглеринге шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлеп турар.

Эргим совет херэзженнер!

Кайгамчыктыг байырлал—Март 8 хүнүбиле холбаштыр байыр чедирбишаан, СЭКП Төп Комитеди силерге чаагай кадыкшылды, аас-кежикти, күш-ажылга, уругларны кижизидеринге чедиишкиннерни күзеп, совет херэзженнер партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү адырларына чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга бүгү иүштерин киирер дээринге быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Коммунистиг ниитилелдің идепкейлиг тургузуучулары — совет херэзженнер делгерезин!

Делегей херэзженнериниң хүну—Март 8 делгерезин!

Тайбың, хосталганың болгаш социализмниң күштериниң чөленгиижи — бистиң улуг Төрэзн чуртувус быжыглып болгаш сайзырап турзун!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

С. Б. УЙНУКЕЙНИН чураан плакады.

Байырлыг хурал

Дүүн, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының толээлекчилериниң Делегей херэзженнериниң хүну — март 8-ке гураскаатқан байырлыг хуралы болган. Хуралды СЭКП хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажыткан.

Байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозун хуралдың киржикчилери — канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүнүг, диниттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

48-ки тудуг эргелеринде штукатурлар бригадазының бригадири, Ленин орденниң эдилекчизи А. И. Ельшова, пионер Женя Соколов, № 1 школаның башкызы В. И. Миронова, кызыгаарлы офицер Г. Д. Алексеев олар март 8-тің байырладың таварыштыр чыылганнарга изиг байырны чедиргеп. СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүлгелериниң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орадакчызы Х. А. Анчимаа байырлыг хуралдың киржикчилеринге байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Тываның күрүненің «Саян» ансамбли хуралдың киржикчилеринге байырлалдың улуг концертин көргүскен.

Делегей херэзженнериниң хүну — март 8-ке холбаштырган хуралдар ол ышкаш дүүн республиканың районнар төптеринде, хоорайларга болгаш суурларга база коллективтерге болуп эртилдээн. Оларның киржикчилеринге бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концертлерин көргүскен, культура бажыңнарынга, клубтарга дыштанылга кежелерин организастаан.

Улуг-Хемниң хойжулары

«ҮТКА-2» чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында ниитизи-биле 10539 баш хой кыштап турар. Салбырның хой малын 25 коданда хүр менди кыштаглаадып турар. Бо хүннерге-чедир ыында төрээн 4481 хойдан база-ла ынча чаш хураган менди алдынган. Коммунист В. Ч-Х. Мактарга удурткан № 2 хойжу бригадада төрүүр хойларның 70 ажыг хуузу ооллапкан. Хойжулар Көк-кыс Лаа, коммунист хойжу Монгуш Сагаан, район Совединиң депутады Монгуш Кудер, көдээ Совет депутады Монгуш Даңаырың оларның коданнарында 300—325 чедир чаш хураганнар менди алдынган. Бригадирлер Т. Н. Бюрбюжап, В. Ч-Х. Мактар болгаш мал эмчизи П. Д. Васильев олар малчыннарны үргүлчү кезиир аалчылары болу бергеннер.

М. ЛАМА.

* * *

Ол-ла совхозтуң бо салбырында мурнакчы хойжуларның одуруунда Монгуш Болатай чоруп турар. Ооң дузалакчы кадарчызы Анай-оол Кунгаа-биле кады олар боттарының кодавында төрүүр 359 хоюндан 300 хой четчеменди ооллапкан.

Төрүттүнген чаш хураганнарның ажаалдазын кол сакмаашиктер Монгуш Аяк-Көк биле Анна Анай-оол олар эки чорудуп, 120—120 хураганнарны үлегерлиг ажаан турарлар. Хойжунуң коданында малдың күжү эки кыш ажын турар.

Д. ШЫНАРАП.

АПРЕЛЬ 15— КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

Москваның мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүйген хүнүнден бээр 102 чыл оюнга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган коммунистиг субботникти апрель 15-те эрттирип, ол хүн ажылдаан хөрөнгини беш чыл фондузунче халаска киирер эгелекчи саналды үндүрген. Бо эки эгелээшкинни бүгү чуртта ышкаш, Тываның ажылчы чону чүүлдүгүнүп, деткип, апрель 15-те чүүү кылырын тодарадып турар.

Кызылдың тудут материалдар, эзт комбинаттарының, республика типографиязының коллективтериниг москвачыларның эгелээшкинин деткээн хуралдар болгулаан. Аңаа апрель 15-те кандыг ажылдарны кылырын дүгурушкаш, найысылалдың ажылчы чонун коммунистиг субботникке шупту киржиринче кыйгырган. Ол инициативаны СЭКП хооркому деткээн.

Республика типографиязының ажыл-ишчилери апрель 15-те камнап адаан саазыныбиле «Тываның аныяктары» солунду, «Радио болган телевидение программазын» пардаарын болгаш өске-даа ажылдарны кылып, беш чыл фондузунче 300 рубльди шилчидерин шиитпирлээн.

Тудут материалдар комбинадының коллективинден апрель 15-те коммунистиг субботникке 200 хире кижи киржир. Олар үш муң рубльдің бараанның продукциязын бээр. Беш чыл фондузунче 300 рубльди киирер.

Эзт комбинадының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары апрель 15-те 20 муң рубльдің ниити продукциязын бүдүрер, ооң иштинде 6 муң рубльдің колбаса кылыглары, 12.500 рубльдің эзт болгаш өске-даа продуктуларын кылып үндүрер. Тоску беш чылдың фондузунче 400 рубльди шилчидерин шиитпирлээн.

РЕСПУБЛИКАДА ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

(1972 чылдың март 1-де медээ, хуу-биле).

Районнар	Трактор	Андазын	Сеялка
Кызыл х/с	86,9	28,6	25,0
Каа-Хем	79,8	53,4	61,9
Бай-Тайга	78,9	118,2	125,0
Бии-Хем	76,3	80,9	95,3
Тес-Хем	78,7	63,6	51,1
Таңды	75,9	66,3	61,5
Барыын-Хемчик	73,7	91,3	83,1
Чоон-Хемчик	72,8	79,9	82,9
Эрзин	71,4	74,1	32,5
Улуг-Хем	67,8	74,5	86,5
Өвүр	37,0	11,1	90,9
Тожу	32,0	275,0	—
Моңгүн-Тайга	30,0	50,0	—
Ниитизи-биле	73,7	70,7	71,3

Тайылбыр. Часкы хову ажылының эгелээр үеан келген, чамдык районнарда белеткел, ыланғыя техника септелгези теңдиш хожудап турар. Республикада кол тараалаң район Таңдының ажыл-агыйлары андазын септелгезин чүгле 66,3 хуу, сеялканының — 64,5 хуу, а трактор септелгеан база доозулбаан, чүгле 75,9 хуу четкен. Улуг-Хем, Чоон-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда байдал база хожудап турар.

Кызыл хоорай Совединиң, Өвүрнүң, Каа-Хемниң чамдык ажыл-агыйларында техника септелгези база четпес болбушаан. Ол ышкаш чүк автомашиналары септээри республикада чүгле 40 хуу четкен, хову турлаглары белеткээр, чемнинчилерге сөөртүр айтырыг база хожудап турар.

Т. Л. ПЮРЮНМААНЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге хөй чылдарда үре-түнелдиг ажылдан келгени дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанынга холбаштыр Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң хойжузу Тюлюш Лопсановна Пюрюнмааны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай
1972 чылдың март 6.

ТӨРЭЗН ЧУРТТУҢ ТӨЛЕПТИГ ИШЧИЛЕРИ

Б. Ш. ДОЛЧАҢМАА,
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДАРГАЗЫ

Делегейниң херэзженнер хүну — март 8-ти ам 62 удаа демдеглеп эрттирип турар. 1910 чылда херэзжен социалистерниң иинги делегей конференциязынга ажылчын шимчэошкининиң шылгараңгай ажылдакчызы өмеч коммунист Клара Цеткиниң саналы-биле ону бүгү диптериниң херэзженнериниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаңгыс эвинин хүну кылдыр чыл бүрү демдеглээри-биле доктаадын турускан.

Бистиң чуртувус бо чылын март 8-зин ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга улкуштур күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга демдеглеп эрттирип турар. Советтер чуртунуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин база тоску беш чылдың планныг сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш эрес-шудургу демиселди чорудуп турар. Чуртта бүгү улустуң социалистиг чарыжы калбаргаң.

Совет Эвилели—хөй национаддыг күчүлүг күрүне. Бында чүс ажыг пациялар болган биче улустар деп эргелиглериниң күчүлүг эвилелинде каттышкан. Улустарның бузулбас найыралы ооң үндезини болган. Ленинчи национал политиканың тиилелгезинин ачызында бистиң чуртка херэзженнер айтырыы кайгамчык чайынанчаа-биле шиитпирлеттинген. Херэзжен кижиниң деп эргелери, оларның социал хосталгазы бисте политиканың болгаш амыдырадың бүгү талаларында магадылаттынган. Ол кандыг-даа национаддыг болза, чурттуң кайыдаа республикаазында чурттап, ажылдап, турар болза, совет ниитилелдің деп эргелиг кежигүнү, Төрээн чуртунуң бүрүн эргелиг ээзи кылдыр бодуп чоргаарал-биле санап чоруур.

Бистиң амгы аас-кежиктиг амыдыралывыстың ажылныгында дугайында чугаалаарда, чырык өртемчейге аас-кежиктиг чаагай чаа үениң, хостуг чуртталгавың эгезин салган Улуг Октябрьны, социалистиг күрүненің үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинни чайгаар-ла сактып кээр бис. Хаавыг Россияга-даа, феодалдыг Тывага-да херэзжен чоннуң байдалы, оларга хамаарылга кайы хире аар-берге чорааны билдингир болгай. Ол берге үе ам төөгү бооп арткан.

Коммунистиг партия болган Совет чазак херэзженнерни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларына, хөй-ниитиниң амыдырылына идепкейлиг киржир, олар эртем-билигни, тускай мергежилди чедип алыр, Төрээн чуртунуң ёзулуг эзлери болур дугайында доктаамал сагыш салып турар.

Партияның ажылдан кылган планнарын боттандырарына, ниитилел бүдүрүлгезинге болгаш хөй-ниити амыдыралынга херэзженнерниң ролю канчаар-даа аажок улуг. Амгы үеде ниитизи-биле чурттуң улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чартык кезиинден хөйү херэзженнер дээрзин маңаа чижек кылдыр чугаалааргa-ла четчир.

Бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, бистиң республикада херэзженнер ажылдавайн турар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң адыры, хөй-ниити организациялары чок деп үвеин чоргаарал-биле чугаалаан болур. Чылдың-на күш-ажылга, хөй-ниитиниң амыдыралынга оларның киржилгези идепкейжип турар. Ооң чамдык чижектери бо: республиканың улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 57,7 хуузу херэзженнер. Көдээ ажыл-агыйда ажылдан турарларның 37,8 хуузу, үлетпүр-бүдүрүлгеде—72,[illegible] чырыдышкын, культура албан черлериндe—71, кадык камгалалында—83,3, садыг болгаш ниитиниң темпенилгезинде—78,8 хуузу херэзженнер.

Совет Тываның херэзжен ажыл-ишчилери бо байырлалды күш-ажылга-даа, амыдырал-чуртталгазынга-даа улуг чедиишкиннерлиг, бедик көдүрүүшкүнүүг үткүп турар. Амгы үеде республикада 70 сүт-бараан фермазы бар, анда 1039 херэзжен саанчы ажылдап турар. Оларның иштинден 12 кижи эрткен чылын 3 мунган хөй килограмм сүттү саттан. Таңды районда «Межегей» совхозтуң саанчызы Галина Корзун бодунга быжыглаан ишек бүрүзүндевне 3639 килограмм сүттү сатташ, 1971 чылда республикага тиилекчи болган. Ол-ла совхозта Мария Мартыненко, «Көк-Тей» совхозта Бичи-Уруг Ондар олар база-ла 3 муң ажыг килограмм сүттү саттаннар.

Хойжу херэзжен ажыл-ишчилерден эрткен чылын социалистиг чарыштың тиилекчилери: Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хойжузу Ооржак Лама-Сүрүн төрүүр 100 хойдан-на 132 хураганны алгаш, республика чемпиону болган, а Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу Часкалмаа Тюлюш төрүүр 100 хойга онааштыр 130 хураганны, Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң хойжузу Бавун-оол Солдат 125 хураганны камгалап алган болгаш мурнуку одүрүгда чоруп турар.

Бо дег кайгамчык мурнакчы кижилерни үлетпүрден, көдээ ажыл-агыйдан болгаш культура чырыдышкынынын, медицинаның, улус өөредилгезинин, амыдырал хандырылгазының албан черлериниң чүс-чүзү-биле көргүзүп болур. Төрээн чуртуң мурнунга, оларның ачы-хавыязын партия болгаш чазак бедиг-биле үнелеп турар. Чүгле эрткен 1971 чылда бизин Тываның херэзжен ишчилериниң 203 кижизи чазактың дээди шаңналдары — орденнер болгаш медальдар-биле шаңналаны аваа тодаргай чижек болур.

В. И. Ленин херэзженнерни ниитилел бүдүрүлгезинге калбаа-биле хаара тударындан ацтыда, оларны чуруттуң ниитилел-политиктиг амыдырылывга, эргелеп башкарарының херэзнге идепкейлиг киржиштирериниң эргежок чугуузын онзалап демдеглеп чоруан. Ол Ленинчи чагыгны амыдыралга хажык чокка боттандырып турар. Амгы үеде херэзженнериниң хөй-ниити, политиктиг амыдыралга киржилгези онза идепкейжээн болгаш олар улуг бүдүрүлгелерни, ажыл-агыйларны удуртуп, күрүне херээн удуртуп башкарарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Ооң чижээн бистиң амыдыралывыстан хөй-биле көргүзүп болур. Бистиң республикада 55 херэзжен ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, 1375 херэзжен ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттары. Республиканың ажыл-агый болгаш бүдүрүлге, культура, чырыдышкын болгаш албан организация черлериниде дээди болгаш ортумак эртемниг-лериниң 64,1 хуузу херэзжен болгаш ортумак эртемниг специалистер. СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң секретарынга хөй чылдарда ажылдап келген Наталья Найдыровна Опенгин, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары — маадыр-ие Үрүде Шыырановна Каяданны, башкы Сарыглар Саятыевна Тамдынооолду, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары агроном Ольга Павловна Чуеваны, саанчы Кувискаал Сумбуевна Хомушкуну, республикада сураглыг тудугжу Елышованы, эртемденнер: Фанна Бартанны, Кимаа Март-оолду, Зоя Чадамбаны болгаш өске-даа хөй-хөй сураглыг ишчи херэзженнерни чоргаарал-биле адап болур.

Хөй уругларны төрээш, остуруп кижизиткен иелерге «Маадыр ие» деп атты тыпсыш, оларны «Иеник алдары» орденнер-биле болгаш «Иеник медальдары»-биле шаңнап турар. Чүгле бо чылын бизин бистиң Тыва АССР-ден 23 кижиге «Маадыр-ие» деп атты тывысканын, хөй уругларлыг 1125 иелер ыдыг орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатканын сеткил ханыышкыны-биле чугаалаар аваар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында херэзжен ажыл-ишчиниң күш-ажылының болгаш амыдырал чуртталгазының байдалын экижидер талазыбиле бистиң чуртувуста хөй

(Төнчүү 2-ги арында).

Күш-ажылчы чедиишкиннерниң байырлалы

Часкы Ак-Довурак улам чырык, байырлал шинчи кирген. Чалыы назының, тыва индустрияның аныяк хоорайы Бүгү-делегейниң херэзженнер хүну — март 8-ти ажыл-ишчи чедиишкиннер-биле демдеглеп турар. Ол дугайында өөрүшкүүнүң болгаш чоргааралдың сөстерин дүүн кежээ байырлал хуралынга илеткелге Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы З. Ф. Манчина чугаалаан.

Шынап-ла, Ак-Довуракты (чүгле ооң эвес, а республиканың база) эң улуг бүдүрүлгеэн — «Тыва даг-дүгү» комбинат ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаатқан социалистиг чарыштың түүн бедик түтпүнаан, эрткен ийи айда чедиишкиннинг ажылдаан. Комбинат февральда 2853 тонна бедик пынарлыг сорттуг даг-дүгүн бүдүрүп үндүрген. Ол дээрге планны 104,5 хуу күүсеткеен ол. Продукцияны сайгарарының планы база ажыр күүсеттинген: 730 муң рубльдің орнунга 751 муң рубльдің продукциязын комбинаттың коллективи сайгарган.

Ак-довуракчылар электроэнергия бүдүрериниң планын база ажыр күүсеткен. Бо бүгү чедиишкиннерде херэзжен ишчилериниң-мурнакчыларының киирген үлүү эвээш эвес. Рудникте геолог Н. Далматова, фабрикада дерилгелер башкарын турар машинист М. Уйнукаа, руда үүрмектекчизи Р. Бармашова, энергетик Е. Кукшалова, тудугжулар Р. Урюпина, З. Салчак болгаш өске-даа ажылжинге, амыдырал-чуртталгазынга үлегерлиг кижилерге ак-довуракчылар чоргаараныр.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелеп эткен чылдың дөртүү кварталында бедик көргүзүүлерни чедип алган, ол темпинин ам-даа кошкатпаан. Эргелеп февральда тудуг-монтаж ажылдарының планын 110 хуу, ооң иштинде бодунуң күжү-биле —138 хуу күүседип, техник-экономиктиг көргүзүглерни бедиткени эки үүл болур.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ТӨЛЕПТИГ ИШЧИЛЕРИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында)

чүүлдер кылдынган. Иеин болгаш бичии чашты камгалаарының дугайында эң эки системаны делегейге бир-ле дугаарында тургускаш, Совет күрүне ол талазы-биле бүгү сагыш салыышкынны бодунга алган. Ажылдап турар хөрөөженнерге саатталганының болгаш божаанының соонда төлөөзиниң акшазын төлеп бээрин, уруг эмзирер иелерге чингелделер көргүзерин, бот болгаш хөй уругларлыг иелерге пособиелер тыпсырын Совет хоойлу магадылап турар. Он-он божудулга бажыңнары, хөрөөженнер база уруглар консультациялары, яслилери болгаш садтары, уруглар албан черлери школалар, пионер лагерьлери оларның эргезинде. Маңаа хөй сан-чурагайлар көргүзүп турбайн, хөрөөженнерге болгаш уругларга ачы-дуза чедирер албан черлериниң четкилери ам Тываның хоорайларында, суурларында калбаа-биле шыттынган дөрвин чүгаалап каалы.

Партия болгаш чазак хөрөөжен ишчилер ниитилелге ажыктыг күш-ажылы-биле өг-бүледе хүлөөлгезин чөп дүүштүрер арганы хөрөөжен ишчилерге тургузарынче доктаамал сагыш салып турар. СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия ТК-ның Отчёт илеткелинде мынча дээн: «Партияның политиказының эчис сорулгазы чүдел дизе, Совет хөрөөженнер уругларын кижизидиринге-даа, ниитилел амыдыралынга улуу-биле киржиринге, дыштанырынга болгаш өөренириинге-даа, культураның кежиктеринге улам калбаа-биле хандыкшыырынга-даа чаа аргаларны алган турарында. Бо бүгү чүгула сорулгалар, чаа беш чыл оларны шиитпирлээринге коскү үе-чада болган турары маргыш чок». Партия, совет болгаш ажыл-агый, профэвилел органнары бо угланышкын-биле моон соңгаар-даа шудургу ажылды чорудары негеттинин турар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң болгаш кижизидилгениң айтырыгларын шиитпирлежиринге өске хөй-ниити организацияларыбиле кады хөрөөженнер чөвүлелдери база идепкейлиг киржип турар. Республикада ам 256 ыдыг чөвүлелдер болгаш 53 бөлүктер ажылдап турар. Оларның ажылынга 3 муң ажыг активчилер хаара туттунган. Тускай мергежилди шингээдип алыр, ниити билигни болгаш культураны бедидер, эки ажылдап, дыштанырынга эргежок чугула байдалдарны тургузаар талазы-биле бистиң хөрөөжен чонувуска олар практиктиг улуг дузаны чедирип турар. Сөөлгү үеде оларның аразында массалыг социалистиг чарыш калбарган. Ол чорук хөрөөженнер ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылды улам экижидиринге улуг идигни берип турар. Аңаа Улуг-Хем, Эрзин болгаш Өвүр районнарның хөрөөженнер чөвүлелдери эки түңнелдерни чедип ап турар.

Чер-черде хөрөөженнер чөвүлелиниң хөй пуруузунуң ажылы утка-шыларлыг, солун апарган. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан көдээ Совединде хөрөөженнер чөвүлели (даргазы Лима Дамба-Даржаа) бодунуң ажылын ында партия, совет органнар-биле сырый харылзаалыг кылдыр тургускан. Хайыракан суурну 12 агитбажыңнарга хуваган, организакчы болгаш массалыг ажылды оларны дамчыштыр чорудуп турар. Агитбажыңнарны дыка эки шимен дерээн, тускай булуңнарны организастаан, массалыг ажылды план ёзугаар чорудуп, хана солунларны үндүрүп, лекция, беседаларны доктаамал кылып, оларда хөп бызыл даараарының, арыгшеверниң база чем кылырының бөлүгүнерин организастаан. Ол ышкаш Кызылдың даараныла комбинадында чөвүлел коллективте үш үүс ажыг хөрөөжен ишчилериниң күжүн бүдүрүлге планын күүседиринче мобилизастап, оларның хөй-ниитичи идепкейин күштелдирген. Ынчангаш ол коллектив республиканың бир мурнакчы бүдүрүлгезиниң санынга кирип турар. Үстүнде көргүскенивис дег, өске-даа хөй-хөй чижектерни көргүзүп болур.

Ооң-биле чергелештир Бии-Хем, Каа-Хем районнарда болгаш Кызыл хоорайда хөрөөженнер ортузунда ажыл кошкак организастаттынган. Оларда кижизидилге ажылы база лекция, беседа, тематиктиг кежээлер ховар болуп, бөлүгүнер четпес ажылдап турар. Хөрөөженнер ортузунга ажылдың багай болуп турарының ужурундан оларның аразында чамдык ийи-чаңгыс чурум үрөөр, арагалаар, ажы-төлүнүң өөредилге, кижизидилгезинче сагыш салбас кижилер база бар.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш партия организациялары, чер-чер Советтериниң күүскомнары, хөрөөженнер чөвүлелдери ажылхерекке, уруглар кижизидилгезинге хөрөөженнериң ролюн болгаш харылсалгазын бедидиринче угланган практиктиг хемчеглерни алыры чугула. Оларның ортузунга эрге хүлөөлге, хоойлу-дүрүм дугайында тайылбыр болгаш кижизидилге ажылын күштелдирери хөй-ниити организацияларындан негеттинин турар. Ол ышкаш партия, совет, комсомол болгаш пионер организациялары, төрелдер комитеттери школаларның өөредилге-кижизидилге ажылын экижидериниң, сагылга-чурумну быжыглаарының дугайында доктаамал сагыш салыр ужуралуг.

Бөгүн, март 8-тиң байырлалын демдеглеп тура, совет хөрөөженнер делегейниң демократтыг хөрөөженнериниң шимчээшкининге идепкейлиг киржип турарын айытпышаан, тайбың дээш, улустар аразында найыралды быжыглаары дээш демиселдиң хөрөөнге улуг үлүүн киирип турарын демдеглээр херек. Олар тайбыңның болгаш ботботтарын билчириниң өзүзубиле бүгү диптериниң хөрөөженнери-биле харылзааны калбартып, эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглап турар.

Чыл келген тудум-на бүгү диптериниң хамыктың мурнунда социализм чурттарының янзы-бүрү хөрөөженнер организациялары-биле Совет хөрөөженнер комитединиң кады ажылдажылгазы быжыгып турар. Маңаа чижек кылдыр ол комитет делегейниң 120 хире чурттарында хөрөөженнериң 216 национал организациялары-биле найыралдыг харылзааны тудуп турар дөрэзин чугаалаарга-ла четчир. Интернационалчы хүлөөлгезинге шынчы совет хөрөөженнер агрессиянга удур, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселдиг турар чурттарның хөрөөженнериниге политиктиг, моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп келген.

Совет хөрөөженнер Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның хөрөөженнериниң америк агрессорларга удур маадырлыг демиселин изин-биле деткип, Африкада колониализмге удур демисежип турар хөрөөжен өөнүктериниге база капиталистиг чурттарда калчаалыг реакцының өзу-чурумунга истеп сүрдүрген хөрөөженнерге интернационалчы эп-сеткил каттыжышкынын илергейлеп турар. Дец эрге дээш, бичии чаштарның, аныяк салгалдың аас-кежин дээш, улустарның тайбың болгаш айыыл чок чоруу дээш демисежип турар бүгү-ле өөнүктеривиске дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш оларга деткиишкиниң сөстерин бөгүн база катап бараалгадыр ужуралуг бис.

Тайбыңның хөрөөн шудургу, карак-кызыл күш-ажыл-биле быжыглаар апаар. Ынчангаш бүгү чурттаазы ышкаш, Ленин орденниг совет Тываның ажыл-ишчи хөрөөженнери Төрөөн чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарына төлептиг үлүүн киирбишаан, улустарның тайбың болгаш айыыл чок чоруун хандырарынче угланган СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың даштыкы политиказын бир үнбиле бүрүн долу деткип, чүүлдүгүзүнүп турар. Олар бүгү улус-биле кады ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының алдарлыг юбилейин СЭКП-ниң XXIV съездизинің төөгүлүг шиитпирлерин, тоску беш чылдың планныг сорулгаларын күүседиринге чаа-чаа чедишкиннериг уткуур дээрзинге чигаанг турбас.

ЧОРГААРАЛ-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң үшкү чыыжының эрткен чылын болган бирги сессиязын сактып ор мен. Мандат комиссиязының иletkелинде мындыг саннар бар: соңгуткан 120 депутаттың 85-жи тыва, 35-жи орус болгаш өске нацияларның кижилери. Чоргааралдың болгаш чоннуң айбычызы деп бедик атка төлептиг болурунга харыысалганың дугайында бодалдар мени хайныктырып турду.

Бодап-даа көрүүдерден. Мээн ада-нем кымнар чорааныл? Эрги шагда төрүттүнген, эрге-шөлээ чок чораан, чүгле Тывага улусчу революцияның ачызында олар чыыкты көргеп. Совет Тывага кайгамчык өскерлиишкиннер, чаартылгалар болган. А мен бичиимден бээр төрөөн колхозумга ажылдап келдим. Ам келгеш, республиканың ажыл-хөрөөн шиитпирлежиринге киржир аргалыг болдум. Чонунга бар-ла шаабиле бараан болурун кижи күзеп, ажылдап чоруур боор-дур.

Дээди Советтиң бо чыыжында депутаттарның 41,7 хуузу хөрөөженнер. Хөрөөжен кижиниң күрүневи эргелеп-баштаарынга шуут, калбаа-биле киржиқ турарының база бир херечизи ол. Даараныкчы Евдокия Ерчукова, парлакчы Антонина Жингилёва, бажың херектелдери кылыр цехтиң ажылчыны Надежда Сарачакова, артист Кара-кыс Мунзук, хойжу Татьяна Довгак, саанчы Светлана Эртине дээш хөй-хөй эштерни адап болур. Ленинчи национал политиканың бистиң амыдыралывыста боттанып турарын ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга белеткелдер дугайында СЭКП ТК-ның Доктаалында айыткан. Ында айыткан сорулгаларны чедип алырынга бистер, депутаттар, биче эвес салыышкынывысты киирер апаар бис.

Кара-кыс КЕНЕЙ,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутады.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНГА

Аныяк назыным чылдарында Кызылдың баштайгы улуг тудугларын магадап көөр, аңаа ажылдаксаар турган мен. Сагыш-сеткилди амыратпастаан изиг күзелдиимден тудугжулап киришкен мен.

Ханалар дескилээр халбыын болгаш өске-даа херектелдер-биле өөнүктешкенимден бээр элээн-не чылдар эрти ийин. Дуржулгалыг мастерлериң сүмезин ап, бажың иштиниң шеверлелин эки шынарлыг кылырын чедип алган мен. Шеверлел ажылын мергежилдин-биле күүседири менээ дораан-на келбээн. Күш-ажылдың берге шылгалдаларын кызымак чүткүл турда ажып эртерин эскердим.

Орус, тыва, хакас, татар болгаш өске-даа нацияларның оглу, кызы-биле демнежип туткан бүдүн-бүдүн кварталдарда 4-5 каът бажыннарны көөрге, хоорайлыысты аян-хевир киирипкен, чараш-даадыр. Кызылдын 26, 12 болгаш өске-даа кварталдарында краннар-биле деннежип, бедип үнген бажыннарның шуптузун найыралдың тудуглары деп өөрүшкү болгаш чоргааралбиле адаар бис.

Хоочун тудугжу, Ленин орденинин эдилекчизи Августа Ивановна Ельшованың бригадазында каш янзы национал-дың кыстары-биле кады ажылдап турар бис. Сөөлгү бир чыл ажыг үеним иштинде чаа 12-ги кварталда 120-120 квартиралыг бажыннарны, № 15 школаны ажыглалга киирдивис. Ам ол-ла кварталда 280 олуттуг уруглар садигинде өрээлдерни шеверлеп эгелединис. Төөгүлүг март сестиң хүнүнге белек кылдыр мында № 6 чуртталга бажыңын дужааган бис. Демниг, найыралдыг иживистиң ачызында бистиң аалывыс — Кызыл хоорай улам чараш апаар.

Билчирмаа ШӨМБҮЛ,
тудугжу.

ШИЛИП АЛГАН МЕРГЕЖИЛИМ

Хову ажылынга механизаторнуң ролю улуг. Ол чугула мергежил үгле эр улуска эвес, хөрөөженнерге, ылангыя кыстарга база хамааржыр. Семиртилге совхозу «Совет Тыванын» төвүнге трактористер курузун үш чыл бурунгаар доскаш, шилип алган ол мергежилимге улам хандыгып, күүүлүг тракторну башкарып киришкен мен.

Чер андарар, сиген кестирер, сигенни болгаш саванны пресстеп тырыыр, сөөртүлге дээш кандыг-даа ажыл таваржыр. Кол-ла үүе — техниканы камныг болгаш бүдүрүкчүлүг эдилээри.

Биче-даа бол, ниити хереке киирген мээн күш-ажылчы үлүүмну дирекция чери, партия болгаш профэвилел организациялары үнелеп көргеш, чуруумну совхозтуң хүндүлел самбыразында кииргени, мени «Найырал» поездизи-биле халас путёвкалыг экскурсияладып чорутканы ажыл-ишче улам-на сорук киирген. Аныяк механизаторлар ортузунга эрткен чылын калбарган «Эки мергежил дээш» чарышка киришкеш, ВЛКСМ Тыва обкомунуң, облпрофчөвүлелинің дипломун база алдым.

Кижини ажыл-иш каастаарын, макталга чедирерин ханыызы-биле медереп билбишаан, ССРЭ-ниң тургустунганының алдарлыг бежен чыл оюнга уткуштур улам бедик көргүзүүлүг болурунга механизатор кыстарны март сезин таварыштыр кыйгырдым.

Валентина ӨШКҮЛҮГ,
механизатор.

Найыралга салыышкыным

Азияның болгаш Африканың, өске-даа диптериң күш-ажылчы хөрөөженнери-биле совет хөрөөженнериң харылзаазы калбак. Ону янзы-бүрү чижектерден көрүп болур. Ылаңгыя ол диптерде ие хөрөөженнериң кадыкшылын камгалаарының хөрөөнге Совет чазак, совет медицина ажылдакчылары улуг салыышкынны киирген. Ол найыралчы харылзаага бодумнуң үлүүмну кииргенимге база чоргааралып чоруур мен.

1969 чыл. ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу 32 совет медицина ажылдакчылары бистери Конго Республикаже чоруткан. Сорулгавыс ында күш-ажылчы хөрөөженнерге акы-дуңманың медицина дузаламчызын көргүзери. Совет чазактың туттургаш, совет дериг-херектелдер-биле дерээш Конго чазакка дамчытканы 5 каът божудулга бажыңынга ажылдап турдувус. Эмнелгеге кээп эң-не баштай божаан конго хөрөөженге белекти тудускан бис. Ооң бистерге өөрүп четтиргенин илергейлээни сагыштан уттундурбас. Черле ынчаш кааа-даа чорааш чаш уругнуң чаптанчыг чараш караан көөрү дег улуг шаңнал кайда боор.

Конго өөнүктеривис-биле найыралдыг ажылдап, конго хөрөөженнер ортузунга эмнелге-профилактиктиг улуг ажылды кылып турдувус. Ол божудулга бажыңы 100 орунныг. Ие чаштың кадыкшылын камгалаарынга үлүүвүстү киириштиргени дээш бистерни — кол эмчи В. В. Коротковту, очулдурукчу М. Г. Соколовскаяны болгаш мени Конгонуң дээди шериг ордени-биле шаңнаан.

Бо дээрге Октябрьның Улуг революциязының ачызында совет хөрөөженнерге тыпсып берген улуг эргелерни ажыглап, бодувустуң эртем-билиивисти, мергежиливисти кааа-даа найыралдың хөрөөнге бараалгадып чоруурувустуң херечизи.

Эрткен чылдың күзүнүнде Төрөөн чуртувусче чаныып келдивис. Мурнунда ажылдап турган черим — Кызылдың бөжүлга бажыңының гинекологиясы салбырын эргелекчилеп турар мен. Г. И. Федорович, А. С. Дербоедова, Е. П. Шашкова, Н. Д. Кызыл-оол, Н. И. Пахомова, Т. М. Зверева олар ышкаш хоочун эмчилер-биле кады бөгүнгү байырлалды бир демниг иш-биле уткуп тур бис. Бистиң сорулгавыс Тываның хөрөөжен ишчилериниң кадыкшылын камгалаарынга күжүвүстү, билиивисти бараалгадыры. А. НАБАТОВА.

хөрөөженнер эмчизи.

АВА ДУГАЙЫНДА СӨС

— Эргим өөнүк, сөглеп
көрем,
Эң-не чаагай ыдык сөс үү?
Маңаа ким-даа будалбайн
Маргыш чокка мону
сөглээр:
«Авай» деп сөс ол-ла
болгай,
Адап көрдаан, кандыг-дыр
че?»

Авазының аазын эмген
Азырганчыг үренге-даа,
Амыдырал чурттап эрткен
Акшый берген кырганга-даа
«Авай» деп сөс ааска эптеш,
Артында-ла чассыш кыныр.
Ачы-буян тарыкчызы
Ава кижи турбаан болза,
Айның адаа шак бо черге
Амыдырал кайын турар.

Ынчангаштың ава кижи
Ынакшылдың үнер дөзү.
Чамбы дипте бар-ла бүгү
Чараш кааты бодараткан
Шырай-арны хереледенген,
Шыдал-күжү мөнгежирээн,
Аас-кежик чаякчызы
Авалар дег чүве гайдал?
Төлү кижээ авазы дег
Төлептиглер ховар деп бил,
Ава бүрү ажыл-ишчи,
Ава бүрү чечен-мерген
Ава бүрү өөлдек чазык,
Ава бүрү эргим чараш.
Ынчалза-даа кулаан каям,
Ылап мону сөглеп каайн,
Ава шупту эки — ол шын,
А мээн авам кымдан артык.
Кырым сынар, авамны мен
Кымга-даа бол солувас мен.

Екатерина ТАНОВА.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар улустуң 47,7 хуузу хөрөөженнер, көдээ ажыл-агыйда—37,8, үлетпүрде—42,8, чырыдыышкында—71, кадык камгалалында—83,3, садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниде—78,8 хуузу хөрөөжен ишчилер ажылдап турар.

● Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 1039 саанчы бар, оларның он ийизи улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң тоску беш чыл планының бирги чылында бир ниекке онааштыр үш муң литрден хөй сүттү саап алган. Дыка хөй хөрөөженнер хөй ажылының мастерлери, оларның 108-зи эрткен чылын чүс баш төрүүр хойга онааштыр чүстен хөй хураганны доруп турган.

● Шылгарангай күш-ажылы дээш есски беш чыл планының түңнели-биле республикада ийи чүс үш хөрөөжен ажыл-ишчилер чазактың орденнери, медальдары-биле шаңнаткан.

Чөөрби үш ие «Маадырие» атты, чеди кижиге Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тывыскан. Хөй уругну божаан 1125 ие «Иениң алдары» орденнинг болгаш «Иениң медалы» медальдың эдилекчизи болган.

● ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутадынга бежен беш, чер-чер Советтериниң депутадынга 1345 хөрөөженнер соңгуткан, олар чоннуң айбычызы, хөй-ниити хүлөөлгезин чедишкининг күүседип турар.

● Тыва АССР-ниң үлетпүр бүдүрүлгелеринде, колхозтарда, совхозтарда болгаш албан организация черлеринде 256 хөрөөженнер чөвүлелдери болгаш болүктери ажылдап турар.

● Садыг ажылының шугумунда 3000 ажыг хөрөөжен ишчилер хаара туттунган, оларның сезен үжү чазактың орден, медальдарының эдилекчилери, а үжен ийи кижи «Совет садыгның тергинни» деп хорек демдектиг, дорт садыгжыга Тыва АССР-ниң алдарлыг садыгжызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

● Тываның тудугларында—849, амыдырал хандырылгазында—962 хөрөөжен ажыл-ишчилер хаара туттунган.

● Республикада 1570 ортумак эртемниг, 307 дээди эртемниг хөрөөжен эмчилер ажылдап турар.

„ЧЕЧЕК“ РЕПОРТАЖ

Кызылчыларның хууда чагыгларын даарап турар «Чечек» ательези найысылалдың мырыңай төвүнде турар. Адреси: Октябрьская кудумчузу, 10. Үш каът бажың. Ам помчукчулар мындыг айтырыгны сонуургаары чугаажок. Чагыгларны кайда хүлөөп ап, канчаар даарап кылып турарыл? Аңаа харыы бээрин оралдажыйн. Бир дугаар каътта эр, хөрөөжен улустуң чагыгларын хүлөөп алыр, хөп хемчээр, даарап кылган белен хептерни бээр черлер, платье, костюм болгаш топнар быжар цехтер бар.

Маңаа хүннүң-не он-он кижилер келир. А байырлалдар бүдүүзүнде «Чечектің» аалчылары аңаа хүннердээзиндеп арбын болур. Оларның чагыглары шупту аңгы-аңгы. Кижи бүрүзү сеткилинге таарышкан, аянныг, чараш даараан хептиг болурун күзээр. Ынчангаш чагыкчыларның назы-харынга, арын-шырайынга, дурт-сынынга тааржыр пөстү, фасонну шилип алырынга дузалаары, сүмелээри, оларның негелде-хереглелин кичээнгейлиг дыңнаары улуг быжыкчы мастерлерден хамааржыр.

Делегей хөрөөженнериниң Хүнү—март 8-тиң байырлалының бүдүүзүнде ательеге барып, ооң уран шевер мастерлериниң ажыл-хөрөө-биле танышкан бис. Кижи-даа эмгежок. Кирип келирге, оң талада быжыкчы мастериниң столунуң чанында хөрөөженнер шуштур турупкан. Хөрөөжен улустуң платьелерин, костюмнерин быжар мастер Елизавета Ковит оларны ээлчег ёзугаар хүлөөп ап тур. Ол бир аныяк кыстың чагынын алгаш, ооң платье-костюмну канчаар даарадыр дугайында тайылбырын кичээнгейлиг дыңнааш, хептиң хевирин тускай майыкка чуруй каапты. Уругнуң дурт-сынын хемчээгеш, чагыгны шуут хүлөөп алыр черже чорудупту. А солагай талада эр улустуң хевин хүлөөп алыр чер бар. Быжыкчы мастер Нина Худорожкова эр кижилерниң чагыгларын ап турар болду.

Ательениң хоочун быжыкчы мастерлери Нина Михайловна Худорожкова, Неля Гавриловна Минцева, Елизавета Рудольфовна Ковит олар келген аалчыларны ээлдек хүлөөп ап, кымга кандыг өөнүү пөс тааржырын, ону кандыг хевирлиг кылдыр даараарын улуг күзел-биле сүмелеп, тайылбырлап берип турар.

— Хүлөөп алдынган чагыглар быжар цехтерге баргаш, даарап кылыр бригадаларже шилчиир болгаш аңаа бүдүрүп кылган белен продукция база катап бир дугаар каътка келир — деп, ательеде партия организациязының секретары Р. Белобородова тайылбырлады.

Ийи дугаар каът. Хөрөөженнериң чазын, күзүн болгаш кыжын кедер тоннарын база платье, костюмнерин даараар, галантерея бараанларын бүдүрүп үндүрер цехтер. Делгем залда одуруглай тургускан машиналарда уран шевер кыстар ажылдаар черин шагда-ла ээлепкен. Кижи бүрүзүнүң кичээнгейи кылган ижинде деп үүве илдеп. Ында ийи бригада ажылдап турар.

Үшкү каът. Эр улустуң тоннарын, костюмнерин, чолдак хөректээштерин болгаш чүвүрлерин даараар цехтер. Ательеде комсомол организациязының секретары Тамара Титова мурнуку одуругда чоруп турар эр улустуң чүвүрлерин даарап кылыр бригаданың ажылы-биле таныжып көөрүн саналдады. Ажылдың кидин түлүк үеинде бардывыс. (ЧУРУКТА). Бригадада сес кижи бар. Бригадири Елена Михайловна Спосенкова. Бригадир бижып каан чүвүрдерни быжыкчы мастерлерден хүлөөп алган ажылды даараныкчыларга тус-туста хуваап каан. Кижи бүрүзү тускай кылыр ажылдыг. Роза Орехова чүвүрнүң тиглерин тудуштур илгеш, чанында машинада олурган эжинге дамчыдып берди. Машина дагжаан соонда каш-ла минута эрткеде хачы-биле кескен чердер удазыныалы бербези-биле шевергин кылдыр сырып үндүрүптү. Ооң соонда ол кылыг дараазында машиныже дамчый берди. Удаваанда бүгү тиглер даараттынган. Ам ол хеп базар мастериң холунда барган. Демги хеп каш-каш кижиниң холун дамчып чорааш, өөктер илер кыс Людмила Петровның машинаазында келген. Бичежек машинаны бут-биле тепкен соонда шаңдаа четпээнде өөктер илдинген. Эң сөөлгү ажылды хоочун ажылчын Евдокия Серафимовна Зинченко кылыр. Бүрүн даарап каан белен продукцияны илиир-биле хынамчалыг баскаш белен хеп турар черге барып азып каар. Бо бригада хүнде 16 чүвүрүү бүдүрүп үндүрер хүлөөлгезин ажыр күүседип турар. А бригадир Е. Спасенкова ай санында ажыл нормазын 145 хуу, даараныкчылар В. Дубовская, М. Чупрасова, В. Охотникова олар 120—130 хуу күүседип турар.

Валентина Александровна Пьянкова — эр улустуң тоннарын, костюмнерин, пиджактарын даараар бригаданың бригадири. Ол талантылыг организакчы, кады ажылдап турар өөрүнүң идегелдиг дузалакчызы, сүмелекчизи. Ооң бригадазы база мурнуку одуругда. Бо бригадалар кайызыдаа коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп атты төлептии-биле эдилеп турар.

Цехтер тускай универсалдыг машиналар-биле хандыртынган. Өөктер болгаш дижилер идер, кескен черлериниң удазыннарын таратпас кылдыр аргын кылыр болгаш база хепти мунгаштай даараар тускай машиналарны ажыглалга киирген күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен, чонга хандырылганың ачы-дузазын чедирерин көвудеткен болгаш ажылдың шынарын экижиткен.

Ательеде 190 ажыг хөрөөженнер ажылдап турар. Коллектив март 8-тиң байырлалын күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткаан. Февральда чонга 24,6 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген. Бараанныг продукцияны 45 муң рубльге сайгарган. Маңаа ательениң кол күжү—уран шевер хөрөөженнериң киирген үлүү улуг.

Г. МОНГУШ.

Чүге-даа торулбас

Бистиң районнуң херээженнери СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң программазынга хей-аът кирип, районнуң ажыл-агыйынын, планныг оваалгаларын күүседиринге эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турарлар.

Районда 3370 ажыг күш-ажыл кылып шыдаар херээженнериң 2800 ажыы ажыл-агыйларының янзы-бүрү адырларында хаара туттунган, 1471 херээженнер көдээ ажыл-агыйда, бүдүрүлгеде —113, кадык камгалалының шугумунда 77, улус өөредилгезиниң шугумунда 138 кижи ажылдап турар.

Районнуң харылзаа конторазынга 30 ажыг чылдарда ажылдап келген, Ленин орденниг эдилекчизи, почтачы Салчак Дүү-Дарый, Кызыл-Даг салбырында хойму Маадыр ие болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кандан Үрүле дээш оон-даа өске мурнакчыларны хөй-биле адап болур.

Районда бо хүннерде малдың оолдаашкыны кидин чорып турар. 8140 хой төрээн, 8232 хураганны менди камгалап алган. Эштер Хомушку Эленмей, Салчак Сержи («Мурнакчы» колхозта) оларның коданнарында 30—40 хойлар ийистээн.

Районда коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин калбарган. 340 ажыг херээженнер ол шимчээшкинге киржип турар, 54 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган. Кызыл-Дагның Кудук, Тейлер деп черлерде хойму бригадаларының, Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективтери ол атты чедип алганнар.

Районда 10 херээженнер чөвүлели агитквартираларны дамчыштыр чон ортузунга политиктиг болгаш организасмассалыг ажылдарны чорудуп турар. Херээженнер чөвүлелдери боттарының ажылынга чаа-чаа чогаадыкчы үүлдерни бодап тып, оларны амыдыралга боттандырып турар. «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарда, Найырал, Бай-Тал салбырларда херээженнер чөвүлелдери ында партия организацияларының, кодээ Советтериң хүн бүрүде деткимчези-биле ажылды алээн эки кылдыр тургускан.

Ол черлерде херээженнериң колхоз, совхоз бүдүрүлгезинге киржилгези бедик. Сезонныг үелерде бригада, звеноларны организастаан, мал чемин белеткээр, хой кыргылдазынга, малдың чаш төлүн камгалап алыр ажылга, школа-интернаттарның, чурттал-га бажыңнарының септелгезинге, херим кажаа тударынга, суурлар чаагайжыдарынга идепкейлиг киржип турар. 1971 ажыл-агый чылында «Найыралда» 20 кижи составтыг ногаа звенозу 7,5 гектар черден 39 тонна ногааны өстүрген, Бай-Талда 60 херээженнерден тургустунган бригада 50 мың туйбуну бүдүргеп, 20 тонна мал чемин белеткээн, 28 херээженнер дүжүт ажаап алырынга дузалажып, шанга ажылдап турган. «Кара-Хөлде» тудугнуң тускай бригадазы албан, организация черлеринге оттулар ыяшты белеткеп, малчыннарның чурттал-га бажыңнарының септелгезин, чугайлаашкынын кылып берип турар.

Бай-Талда, Кызыл-Дагда болгаш «Мурнакчы» колхозта малчын херээженнериң айда бир катап тускай чыглыр хүнүн доктаатканы, олар ол хүнде чыглып келгеш, XXIV съездиниң материалдарын өөренип, солун беседаларны дыңнап турарлар.

Районда 99 агитквартира доктаамал ажылдап турар. Олар чон ортузунга пропаганда ажылын чорударынга эптиг төптер болуп турарлар.

Агитквартираларның тускай чараш аттарын чогаадып, ол атка дүүшкен кыйгырыгларның адаа-биле XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле тускай социалистиг чарышты организастаан. Агитквартираның булуңнарында чурттакчыларының данзызын, ада-иелериң уругларының кичээлдерге олуржур тускай графигин, мурнакчыларның аттарын чараштыр бижээш аскан.

Агитквартира кежигүннериниң уран талантылыгларын чонга бараалгадып, воскресенье, субботаларда клубтарга дыштанылга кежээлерин организастап турар. Бо чылын Бай-Талдың агитквартиралары школа назыны четпестериниң концертиниң конкурузун чорударын планнап алганнар. Хой-иитиниң корум-чурумун үрээр, социалистиг өг-бүлени күндүлевестерни тургузуп турар. Чурттакчы чон агитквартираларга чыглып алгаш, культура амыдыралын бедидери-биле өөренип, политиктиг билиин бедидип, боттарының эп-өөрүнге байыр-чыскаалдар таварыштыр байыр чедиржип, кылган аъш-чемниң, уран холдарның делгелгелерин организастап турар.

Чижээлээрге, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Дагда 7 уругнуң иеви Лопсан Хүргүл «Хүнчүгеш» аттыг агитквартираны ам 4 чыл иштинде даргалап келген, ооң пропагандизи Бечелдей Болат. Бо агитквартираның булуңунуң хевири адыңга база таарышкан — Хүн херели хевирлиг дээрин, ында бүгү херээженнер XXIV съездиниң материалын өөренип турар. «Совет херээженниң моральдыг мөзүшынары» деп темага кежээни эрттирген. Боттарының концерттерин көргүзүп турар, агитквартираның төөгүзүн чыгган альбомнуг. Бажың бүрүзү 3-тен өрү тараан ыяштарлыг, шуптузу огородтарлыг, ногааларны өстүрүп турар.

1972 ажыл-агый чылында бистиң районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг соруулга салдынган. Район күрүнеге 1712 тонна эътти, 360 тонна сүттү, 188 тонна дүктү садар.

Бо соруулганы чедип алырынга районнуң херээженнери төлептиг үлүүн киирелер.

О. ОРУС-ООЛ,
СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар кылдызының эргелекчизи.

Эрткен ажыл-агый чылында бистиң ажыл-ишчи херээженнеривис боттарының салган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеннер. Тоску беш чылдың баштайгы чылында мурнакчыларның саны өскен. Аныяк суггатчы Хорлуу Саая эрткен чылын бодунга быжыглаан участогунуң га бүрүзүнден 12 центнер дүжүттү өстүрген. Малчыннар, комсомолчу Александра Улароол 100 хойдан 94 хураганны, 2,5 кг дүктү, Сержи Салчак 100 хойдан 97 хураганны, 2,3 кг дүктү алгаш, эң дээре хойжуларга санаттырганнар.

Штукатуржу звено 20 бажыңны септеп, уруглар албан черлеринге одаар 900 кубометр ыяшты белеткээннер, орта Сарыг-Донгак Өлчеймаа, Сарыг-Донгак Долгар, Чигден Донгак хүн нормазын 120-130 хуу күүседип келгеннер. Ол-ла звено суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киришкен —1103 дес ыяшты, 187 чечектерни тараан. Ынчангаш чоокта чаа районнуң мурнакчы херээженнериниң хуралындан СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсомнуң херээженнер чөвүлелдериниң аразынга шилчиир Кызыл тугун Шуйнуң херээженнер чөвүлелинге тывысканы таварылга эвес.

Бистиң ажыл-ишчи херээженнеривис ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын ханы таныжып, орта улам хей-аът кирип, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыжын улам калбартып турарлар. Ону мындыг фактылар бадыткап турар.

35 кижи составтыг тудугжу бригада доктаамал ажылдап турар. Үк бригада уруглар болгаш культура албан черлеринге келир кыжын одаар ыяшты февраль онда долу күүсеткен. Тудугжу херээженнер эштер Күжүгет Дыртык, Саая Черлик, Күжүгет Хаптай, Хертек Долгар кызымаикай ажылдап турарлар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Малчыннардан Сержи Салчак бодунга быжыглаан 100 хой бүрүзүнден 113 хураганны, Эленмей Хомушку —100 хойдан 105 хураганны, Оржукаа Салчак — 103 хураганны, комсомолчу кадарчы Вера Кара-Сал —101 хураганны, Арангчаа Хертек —102 хураганны дөрүктүрүп ап, боттарының улуг байырлалы Март 8-ке улуг белектиг ужуражып турарлар.

Херээженнер күш-ажылчы чедиишкиннерден аңгыда кижизиндилге ажылынче кол кичээнгей салып, чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаарынга, темалыг кежээлерни эрттиреринге идепкейлиг киржип турарлар.

Февраль 18-те болган «Кымнар силер, адалар?» деп кежээни чонга сонуурганчыг кылдыр организастааны кончуг солун болган. Кежээниң эгезинде 10-гу классчыларның концерти болган. Концерт утка-шынар талазы-биле Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскааттынган. Концерт соолунде адаларга тураскаатканы илетиелди Шуй ортумак школаның башкызы Доржу Адыг-оол кылган.

Мындыг янзылыг солун кежээлерни, план ёзугаар организастап, ажылчы чоннуң өөредилгезин бедик деңнелге чорудар дээш херээжен чоннуң кандыг хемчеглерни планнап турарын «Мурнакчы» колхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы Д. Балык чыылганнарга таныштырган.

М. ДОНГАК,
«Мурнакчы» колхозта партиком секретары.

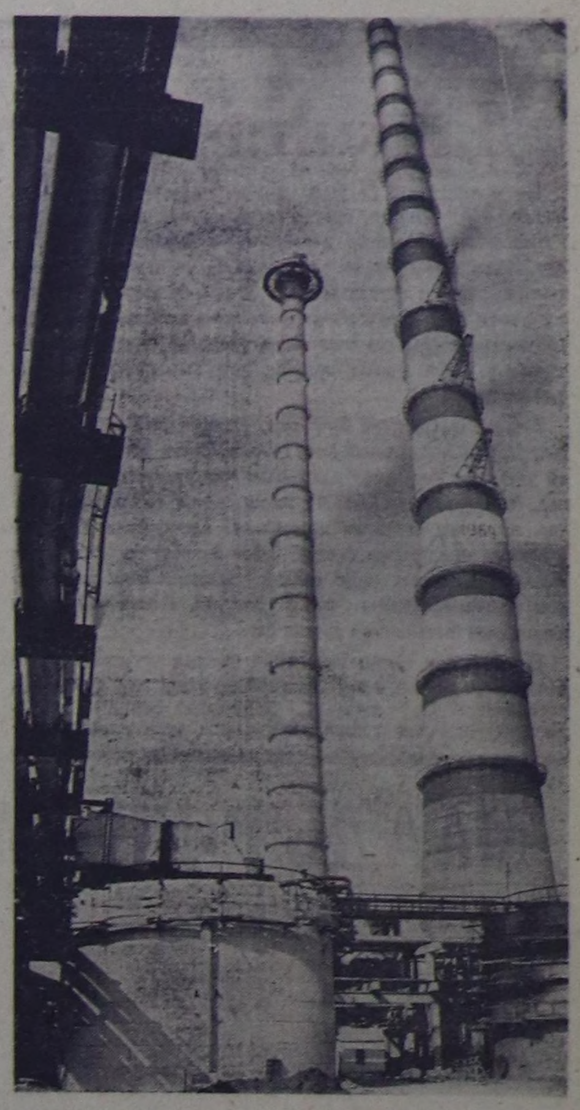

БЕЛОРУС ССР. ЭРТКЕН ЧЫЛДЫҢ ТӨНЧҮЗҮНДЕ БЕЛОРУС ЭНЕРГЕТИКТЕР УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИ ЧЕДИП АЛГАН — ДӨРТКҮ ЭНЕРГОБЛОКТУ АЖЫГЛАЛГА КИИРГЕНИ-БИЛЕ 1200 МУҢ КИЛОВАТТ НИИТИ КҮЧҮЛҮГ ЛУКОМЛЬ ГРЭС-ТИҢ БИРГИ ЭЭЛЧЭЭНИҢ ТУДУУ ДООЗУЛГАН. АМ СТАНЦИЯНЫҢ ИЙИГИ ЭЭЛЧЭЭНИҢ ТУДУУ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР.

ЧУРУКТА: ЛУКОМЛЬ ГРЭС-ТИҢ ХЕВИРИ.

А. ЦЕРЛЮКОВИЧИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Бистиң районнуң амыдырал хандырылга комбинады тоску беш чылдың баштайгы чылында чедиишкинниг ажылдаан. Чонга ачы-дуза чедирер планын 109 хуу, продукция бүдүрер планын 107 хуу күүсеткен. Комбинат «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарда, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Дагда бодунуң салбырларын ажыдып алган ажылдадып турар. А бо чылдың январь айның планын 100 хуу күүсеттивис. Бүгү делегейниң херээженнериниң хүнү — март 8-ке бистиң күш-ажылчы бедээвис ол болган.

Коллектив соңчарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, «Тээли» совхозтуң төвүнге, хей чурттакчылыг Бай-Тал суурга чагыглар хүлээп алыр пунктуну март айдан эгелеп организастаарын планнаан. Ол ышкаш ачы-дуза чедиреринiң бир хевири — бажың иштиниң эт-херекселдеринге чагыглар хүлээп алыр пункт комбинатта ажылдап эгелей берген.

Бар курлавырларны ажыглап турган, бо чылдың планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш хей-иитиг ажылынга идепкейлиг киришпиннаан, күжениишкинниг ажылдап турар бис.

Д. ХЕРТЕК,
районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору.

БИСТИҢ ЧУРТТУҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ

Саннар болгаш фактылар

1971 чылдың январь 1-де ССРЭ-де херээженнериң саны 131,4 миллион кижи ийикпе азы чурттуң чонунуң ниити санының 53,9 хуузу бооп турар.

Херээженнерни күрүнени эргелеп башкарарының херээнге калбаа-биле киириштирер дугайында ленинчи принципти бистиң чуртувуста хажык чокка боттандырып турар. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сески чыыжынга 463 херээженнер (эвилелдиң Советинде 232 база националдар Советинде 231) соңгуткан, ол болза ниити депутаттарның санының 31 хуузу бооп турар. Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советиниң составының барык-ла 35 хуузу, автономнуг республикаларның 38 хуузу херээженнер. Чер-чер Советтеринге чон 992 мың ажыг херээжен депутаттарны соңгаан ийикпе олар ниити депутаттарның 46 хуузу бооп турар. Ол болза херээжен ажылчыннар, колхозчулар, эртемденнер, партия, совет, профэвилел ажылдакчылары, эмчилер болгаш башкылар-дыр.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында херээженнер эр улус-биле бир дөмей ажылдап турар. 1970 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ниити санының 51 хуузу база-ла херээженнер болган. Күш-ажыл кылып шыдаар колхозчуларның ортузунда ажылдап турар херээженнер 53 хуу чедип турар.

Совет эрге-чагырга херээженнер улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга идепкейлиг киржиринге таарымчалыг байдалды тургускан. 1970 чылда бүгү херээженнериң ниити санының 39 хуузу үлетпүрге болгаш тудугга, 25 хуузу кадык камгалалының, чырыышкынның, культураның болгаш эртемнин системазынга ажылдап турган.

Революция мурнундагы Россияга дээди болгаш ортумак тускай эртемниг херээженнер хей эвес турган. 1970—71 чылда ССРЭ-де дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде өөренип турар сургуулдарының ниити санының: дээди өөредилге черлеринде студентилерниң 49 хуузу, ортумак өөредилге черинде сургуулдарның 54 хуузу херээженнер.

1970 чылда улус ажыл-агыйында дээди болгаш тускай ортумак эртемниг 9,9 миллион херээженнер ажылдап турар ийикпе азы олар тускай эртемниглериң ниити санының 59 хуузу бооп турар.

1970—71 чылларда ниити эртемнин хүндүскү школаларында башкы херээженнериң саны 1669 мың чедип турар ийикпе башкыларның ниити санының 71 хуузу бооп турар. 1971 чылда янзы-бүрү мергежилдиг херээжен эмчилериң саны 503 мың четкен ийикпе ниити санның 72 хуузу бооп турар. Эвилеллешкен республикаларда эмчилериң хей кезии херээженнер. Казах ССР-де эмчи херээженнер 1970 чылда ниити эмчилериң санының 70 хуузу, Армян ССР-де—69, Кыргыс ССР-де — 66, Туркмен ССР-де—59, Таджик ССР-де—58, Узбек ССР-де—57 хуу бооп турар.

ССРЭ-де ие-чаштың камгалалының болгаш херээженнериң кадыкшылының дугайында тускай албан черлери сагыш салып турар. Чурттун бүгү чону бир дөмей, ие-херээженнерге халас медицина дузазын көргүзүп турар.

Сөөлгү он чылларда иелерге пособие тыпсырының болгаш ажы-толду ажаап тежээриниң талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлеп бээр чарыгдалы ийи катап өскен.

Улус ажыл-агыйынга болгаш культураның бүгү адырларынга шылгарангай чедиишкиннери дээш, а ол ышкаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында дайынчы эрес-маадырлыг чоруктарын көргүскени дээш 1971 чылдың январь 1-ге чедир 1400 мун хире херээженнерге орденнерни болгаш медальдарны тывыскан, ооң иштинде 1098 мун кижи күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш шаннаткан. 91 херээженнер Совет Эвилелинин Маадыры, 3925 кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты чедип алган, 24 кижи «Кадыыр болгаш Маска» деп ийиги алдын медаль-биле шаннатканнар.

Эртемнин болгаш техниканың, литератураның, уран үүлдүн база архитектураның талазы-биле 500 херээженнер Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының лауреаттары.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

Тайбың дээш демиселдиң хүнү

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Француз херээженнер Делегей херээженнериниң хүнү — март 8-ти «бүгү-ниити тайбыңны камгалаар дээш, херээженнериң найыралын болгаш делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш демиселдиң хүнү» кылдыр уткуп турар деп, француз херээженнериң Эвилелиниң удуртулгазының кежигүнү Моник Мийу СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Францияның херээженнери АКШ-тың агрессиязын ойтур шаварынга идепкейлиг киржип турар маадырлыг Вьетнамның херээженнери-биле эп-сеткил каттыштырылгазын идепкейжидип турар. Ханойга ие, чаштың институдун тударынга акша-хөрөнгилер чыырын Францияда организастап турар. Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының конгрезинин инициативазын ёзугаар акша-хөрөнгилерни чыып турар болгай. АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын соксадыр, боттарының оолдарын черчуртунче чайдырар дээш демиселдиң шимчээшкининге киржип турар америк иелер-биле бистиң эп-сеткил каттыштырылгавысты база медеглеп тур бис деп, Моник Мийу айыткан. Француз херээженнер бо демиселди изиби-биле деткип турар.

Март сестиң хүнүн — тайбыңче болгаш аас-кежикче боттарының ханы чүткүлдерин болгаш күзел-соруктарын илергейлеп турары бүгү диптериң хей миллион херээженнериниң найыралының болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү-дүр дээрзин Моник Мийу чугаалаан.

Француз херээженнер эвилелиниң инициативазын ёзугаар, делегей херээженнериниң хүнүнге холбаштыр янзы-бүрү хемчеглерни чурттуң 80 департаментизинде чорудуп турар. Маадырлыг Вьетнамга тураскаатканы кежээ Валанс хоорайга болур. Ним хоорайга номнарның делгелге садыын организастаар, Тулуза хоорайга кино-фильмнерни болгаш шүлүглел кежээзин эрттирер. Чурттуң өскедаа хей-хей хоорайларына болур янзы-бүрү хемчеглерге вьетнам херээженнериниң делегациязы киржир. Өске-даа чурттарның, ылаңгыя Советтер чуртунуң херээженнеринге тураскаатканы делгелгелерни база организастаар.

Р. СЕРЕБРЕННИКОВ.

Байырлалга тураскаатканы

СОФИЯ. (СЭТА). Делегей херээженнериниң хүнү—март 8-ке болгар найысылалдың ажылчы чоннарының тураскаатканы байырлыг хуралы Софияның Улусчу операзының залынга болган. Хуралга БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, БУР-нуң Улус хуралының Даргазы Г. Трайков, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров, партияның болгаш чазактың өске-даа удуртукчулары, хей-ниити болгаш политиктиг көскү ажылдакчылар, херээженнер организацияларының төлээлекчилери олурушкан.

Мозамбикти хостаар фронтунуң (ФРЕЛИМО-нуң) дайынчылары Португалияның колониалисчи шериглеринге өлүмнүг согугларны таварыштырарын үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТАР: партизаннарның отряды походта.

Л. МАКСИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕРЛИН. (СЭТА-ның корр.). ГДР-ниң хей-ниитизи Делегей херээженнериниң хүнүн чыл бүрүде калбаа-биле демдеглеп турар. Март 8-тиң хүнү герман ажылчын-тараачын күрүнеде херээженнериң бүрүн деңнелге эргезин көргүзүп турар. Улусчу эрге-чагырга күрүне болгаш ниитилел амыдыралынга, экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунга херээженнериниң идепкейлиг киржиринге калбак аргаларны тывыскан.

Улус палатазының болгаш улусчу төлөелелге черлериниң чер-черде органнарының бүгү депутаттарының 33 хуузу, бет бүргөмистиниң бирээзиле, үш шиитпекчиниң бирээзиле херээженнер болуп турар. Хей-хей херээженнер улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни, көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтерин, янзы-бүрү албан черлерин удуртуп турар.

Социалистиг тургузуушкунуң бүгү фронтуларында херээженнер улус ажыл-агый планнарын күүседиринге калбаа-биле киржип, ГСЧП-ниң VIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының ниити херээнге чугула салыышкынын киирип турар.

Социализм өөредилге черлеринде эжиктерин оларның мурнунга калбаа-биле ажыдып берген. Ажылдап турар херээженнериң 40 ажыг хуузу дээди, ортумак азы тускай эртемниг.

Херээженнер хей-ниити организацияларында, профэвилелдеринде, Хостуг немец аныяктар эвилелинде, Германсовет найырал ниитилелинде улуг ажылды кылып турар.

ГСЧП болгаш ГДР-ниң чазаа ие херээженнериң дугайында хүн бүрүнүң сагыш салыышкынын салып турар. Школа назыны четпээн уруглар-ның 70 хуузу уруглар садтарында турар. Ие-чаштың кадын камгалаар талазы-биле албан черлериниң калбак четкизи хоорайларда болгаш суурларда ажылдап турар.

М. НИКИТОЧКИН.

Бирги одуругда

Тайбың болгаш демократия дээш

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның корр.). Делегей херээженнериниң хүнү болза Финляндияның деңнилгелиг херээженнериниң улуг байырлалы болур болгаш ооң-биле кады херээженнериниң делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш, оларның демократтыг эргелерин калбартыр болгаш деңнелге эргезин бадыткан тургузар дээш демиселдиң хүнү-дүр. Ол дугайын Финляндияның Херээженнериниң демократтыг эвилелиниң чидиг-не секретары, парламент депутаты Анна-Лииса Хювенен СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Бо хүнүң демдеглевишаан, бис Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында чылыг, пайыралчы харылзааларны камгалаарының улуг ужур-дузазын айтып, ол харылзааларга өжөөнниг кандыг-даа күштериниң кандыг-бир хора чедиреринi болдурбас бис деп, ол чугаалаан.

А.-Л. Хювененниң демдеглээни: маадырлыг вьетнам улустуң демиселин идепкейлиг деткип турар бис. Хапойга медицина төвүнүң тудуунга акша-хөрөнгилерни чыып турар бис. АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң шериглерин Индий-Кыдаттан доп-дораан үндүрер дугайында, вьетнам айтырыгны Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның чеди үүлден тургустунган программазынга үндезилээш шиитпирлээр дугайында негелделерге ат салыышкынын март 8-тиң хүнүнде массалыы-биле чыырын база шиитпирлээн бис.

Делегей херээженнериниң хүнүн демдеглевишаан, бис Европапага тайбыңны хандырарының херээнге, ылаңгыя айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити Европа чөвүлел хуралын чылдырарының айтырыынга херээженнер кайы хө-ре улуг рольду ойнап турарын эки билир бис. Бистиң эвилелдиң кежигүннери ниити Европа чөвүлел хуралын дүрген чыылдырар дээш чурттуң янзы-бүрү хей-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турар.

Делегейниң херээженнер хүнүнде бис эрес-маадырлыг патриот-коммунист Анджела Дэвистиң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгавысты илергейлеп турар бис. Бо хүннерде Финляндияның хоорайларындан болгаш көдээ суурларындан байыр чедиргеп хей муң чагааларны Анджела Дэвисче чоруткан.

Херээженнериң демократтыг эвилелиниң бүгү кежигүнериниң өөмүнээзинден Анна-Лииса Хювенен Делегей херээженнериниң хүнүнге холбаштыр изиг байыр чедириишкинин совет херээженнерге дамчыткан.

Э. КИИСА.

Чаңгыс эптиң чыскаалы

БОННН. (СЭТА-ның корр.). Рурнуң улуг үлетпүрлүг төвү — Дюсельдорфтуң кудумчуларында херээженнериниң колониазы чоруп турган. Оларның туткан транспарантыларында бижээн: «Тайбыңны хандырар», «Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш», «Москвага болгаш Варшавага ат салган кереэлерни бадылаар». Чыскаалчыларга улам чаа-чаа киржикчилер каттыжып турган. Олар «АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын соксадыр!», «Анджела Дэвиске хосталга!» деп йөрээлдерни салган.

Делегейниң херээженнер хүнүнге холбаштыр ындыг чыскаалдар ГФР-ниң хей-хей хоорайларына база болгулаан.

Ам бистиң кол сорулгавыс болза, Москвага болгаш Варшавага ат салган кереэлерни дүрген бадылаар дээш, айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити Европа чөвүлел хуралын 1972 чылда-ла чыылдырар дээш хөделиишкиннерни идепкейжидери болур деп, «Тайбың дээш Барын Германияның херээженнер шимчээшкининиң секретары Элли Штейнман СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Бо демиселге бис чурттуң демократтыг каттыжыышкыннарының улуг деткимчезин ап турар бис.

Бистиң организацияның кежигүннери чепсегленишкинни дүжүрер, айыыл чок чорук болгаш делегейге эп-сеткил каттыштырылгазы дээш ГФР-де эртип турар часкы кампанияга калбаа-биле киржип турар дээрзин Э. Штейнман демдеглээн.

И. МАСЛОВ.

Дайынга-даа, тайбын ишке-даа

Бөгүн—март 8. Бо хүнну бистиң чуртувустуң аас-кежиктиг херээженнери, бүгү делегейниң күш-ажылчы херээженнери-биле бир дөмей, өөрүшкүлүг байырлап эрттирип турар. Кижи төрелгетениң төөгүзүнге туруп көрбээн чаа ниитилелди тудуп тургузар болгаш улам бурунгаар хөгжүдер аас-кежик бистиң салгалдың кижилеринге таварышкан. Чаагай амыдырал боду-ла аная чедип келбээн. Ону бистер амытынывыс берип, кызыл күжүвүс-биле ажылдап тургаш чедип алган бис.

Бистиң чуртувустуң бүгү херээженнери дайыннарның кадыг-дошкун чылдарында-даа, тайбың иштиң хүннеринде-даа эр улус-биле бир дөмей маадырлыг чоруун көргүзүп келгеннер. Өске улустарга бодаарга эвээш санныг тываларның ооллар, ныстарын безин ап көрээлиңер. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистер Совет Эвилелиниң бүгү улустарының эрес-маадырлыг ооллар, ныстары-биле кады фашистиг эжелекчилерни чылча шапчып, Төрээн черивистиң ат-алдарын быжыы-биле туткан бис.

Тыванның эки турачылары 1944 чылдың чазынындан эгелеп тулчуп киргеш, Совет Эвилелиниң элээн хей суурларын хосташкан. Ол дугайын хейу-биле бижип келген. Ынчалзажок Ровно хоорай дээш болган тулчуушкуннуң кадыг-дошкун болганы мээң сагыжымга артып калган. Украинаның бо хоорайын долгандыр дайзын ийи-үш каът камгалалды кылып алгаш турган. Дайзынның чаашкын дег аткан огунуң адаанга ийи хонук тулчуп келгеш, ол хоорайны хосташтывыс.

Кижилерге дайынның кайы хире халаптыын аңаа киржип чораан кижи болгаш эки билир мен. Биске дайын кажан-даа херекчок. Ынчангаш боттарының хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улустарның чептүг демиселин изии-биле деткип турар бис.

Улуг салгалдың улустарының амы-тынын харам чокка берип тургаш чаалап берген чаагай амыдыралын бистиң амгы болгаш келир үеде салгалдарывыс быжыы-биле камгалап, коммунизм дээш калбарган улуг үүлеге төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрээр мен.

Бөгүн—март 8. Бүгү делегейниң херээженнериниң хүнүн таварыштыр фронтучу эштеримге чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип, амыдырал-чуртталгазынга улуг чедишкиннерни күзедим!

Г. ДАВАДОР,
фронтучу.

«ХҮЛҮМЗҮРҮГ» *Фотоэтюд. А. МЕЛЬНИКОВТУН фотозу.*

БАЙЫРЛЫГ ХҮН

Чай деп сөстү чүгле номчаам,
кыжын безин
Чайык, чаашкын,
ногаан эзим,
мөңгүн демнер
Чайтынайныг,
чүүн-баазын
чечээн өргүк,
Сагыжывыс пөкүжеге
өөртүү дег —
Марттың Сезин календарьдан
көре каавыт:
Маадыр түрлүг
көрбээни чок
авалар бол
Ажы-төлү — ол чок орбаг,
чаңчыл болган,
Арны безин эрзиг мөге
үгбалар бол
Хүннээректээн кызыл чаактав,
аккыр диштер,
Хүлүмзүрүг,
карак базыы,
хомус үннер,
Чүрээвде оттуг,
ээлдек, чышпык,
дүлгээзиннер,
Чүдек чараш!
Кандыг кыстар
көзүлбеник!
Хереженгеш-не шырай нүүрлер
кымдан төде
Бээргек, чазык,
сеткили уян,
чаны чымчак,
Кежик, буян хайыразын
харам чокка
Хередденип көстүп келир —
байырлыг хүн!

Степан САРЫГ-ООЛ.

МААДЫР-ИЕ—МАЛЧЫН

Өг-бүлени херээжен кижи каастап чоруур дээри-ле шын. Маңаа чаңгыс чижек кылдыр Эрзин районуң «Коммунизм-че орук» колхозтуң хойжузу, бир Маадыр-иениң дугайын чугаалакскадым.

Норлаама Меровна Сегбе ургларының адазы Сергей Насырович Мижит-биле ниитиниң малын 18 чыл иштинде малдан келген. Н. Сегбе кандыг-даа ажылга ургулар адазындан дудак чок: сиген, көктараа ажаалдазынга, кажаахораа септээринге-даа, хой кадарар, хураган хүлээп алыр, хову-шолден сиген сөөртүр дээш, кыдбас ажылыла чок, эрес кижи.

Сергей Мижит чүгле колхозта эвес, харын республикада сураглыг малчыннарның бирээзи. Ынчангаш ол хуралсуглаа, ужуражылга, семинар дээш, бодунуң партийжи даалгазын күүседип ыцайбээр чоруур ужурга болган чок таваржыр, а кажан Норлаама хойнуң хөрээ, ажылы дээш чоруптарга, өг-бүледе хамык ажылды С. Мижит харыылаар. Моон алгаш көөрге, оларның кайызы-даа ийепкейлиг хой-ниитичи, онаашкан ажылын деңге кылыр, бот-боттарын, хүндулежип билир, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээри илдеп.

Эрткен ажыл-агый чылында Н. Сегбе төрүүр 100 хойга онааштыр 107 хураганы доруктурум, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргаан, боттарының күжү-биле 20 ажыг тонна мал чемин белеткээн. Кышка эки белеткенгениден амгы үеде оларның малы хүр кыш ажын турар. Хойжунуң коданында төрүүр 407 хой бар, амдыысында 170 хой төрээн, ооң хураганы менди. Малчынның коданында сиген, көк-тараа, суда болгаш холуксаалыг мал чеми четчири-биле бар. Олар мал чемин шын, хумагалыг чарыгдаар чаагай чаңчылдыглар.

Н. Сегбе ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Төрүүр 100 хойдан 100 хураган, хой бүрүзүнден 2,7 кг дүк, бир хойну ортумаа-биле 48 кг дензи чедир семиртир. 24 тонна мал чемин бодунуң күжү-биле белеткээн хүлээлгени албышаан, колхозтуң мурнакчы хойжузу Сал Чыргалды чарышче кыйыргган. Алган хүлээлгезин күүседириниң бүгү барымдаазы, аргалары хойжуда бар. Кылып алганы ыяш, демир оңгачаларны хой суттарарынга, чемгерериңге ажылган турар. Хой ажылында мурнакчы үүлдерни ажылган, «Шын» солунуңуң арыннарында тускай эртемнигларни ажыктыг саналдарын чүүлдүгзүнүп, номчуп, танылып турар.

Норлаама Меровна Сегбе чаа-ла дөртен хар чоокшулап орар. Ол Маадыр ие. Эрткен чылын Бүгү делегейниң херээженнер хүнү — март 8-тиң байырлалы Сегбеге ийи дакпыр байырлал болган. Ол хүн Норлаама Маадыр-ие аттыг алган. Ооң беш ургулары Нарын школазында сагыгарчурумнут, эки өөренни турар, а үжү Нарынның ургулар садында. Школа, ургулар сады-биле харылзажып, ургуларының, өөредилгезинге доктаамал сагыш салып келген. Быжыг пайыралдыг өг-бүле чүткүлдүг ажылы, төлептиг аажы-чаңы-биле чаңгыс черчурттугларының хүндүткелин чедип алган.

Н. ДАКАА.

Оранны одуртур

СОЛУН БОЛУУШКУННАР

«ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ ВЕНЕЦИЯЗЫ»

Бирмада бир кайгамчык чараш дээн чер болур Инле хөлдү туристер ынчаар адап алган. Ооң шөлү 140 дөрбелчин километр. Оозунуң хой кезин суг үнүштери-биле шыштынган. Хөлде пита дээр улустуң 150 хире сууржугаштары бар. Инталар бажыңнарны хөл дүвүнче кирп кадагылап каан чагылар кырында тудуп алгылаан. Ындыг бажыңнарда ниитизи-биле 47 муң кижи чурттап турар. Аразында аргыжарда суг-биле чоруур. Ынчангаш Инлени Венеция-биле дөмейлей бергени ол.

Инталар огородун безин суг кырынга тарыырлар. Баштай кургадыр каан суг үнүштериндеи сал кылып алырлар. Огородту ооң кырынга тарып каар. Ындыг салдап чоруур огородту соортүп алгаш чоруткаш, өске бир черге ашпаргаш, кулузун оргенге баглап каан болур. Инталар хемени эжерде буду-биле эжер чаңныг. Байырлалдар үезинде хөлге хемежилериң улуг чарыжы болур. Ону көөр дээн улус Бирманың бүгү булуңнарындан чедип келир.

Базаарлар база хөл кырында турар. Олар беш хонук иштинде бир хүн ажыттынар. Ындыг хүн каас-коя хеп кеткен кижилерни, эңмежок хемелерни, долгандыр турар каас бойдус-биле катай көөрге дыка көрүштүг болур...

Инталарның аажы-чаңы, амыдырал-чуртталгазы, культуразы Бирманың өске чурттакчыларындан үечок ылгалдыг. Кол ажылы — чер, балык ажыл-агыйы, ногаа, чечек өстүрери, торгу кылыры. Хөлдүң чурттакчыларының ажылгыры кончуг, олар хүндүлээчел болгаш эптиг-эвилеп. Малгаштан сава кылыр, дарганнаар, мөңгүнден каасталга кылыр ажыл дыка нептерээн.

Шынында Инле хөл Венецияга ындыг кончуг дөмей эвес-даа болур чадавас. Ынчалза-даа аная чораан кижиниң сагыжынга ол уттундурбас артып калыр.

Н. НОВИКОВ,
СЭТА-ның корр.

ТЕЛЕФОН ДАМЧЫШТЫР ЭМНЭЭР

— Кай, силериниң үйгүдер келбес-тир бе? Канчалга соокка алыспазыл дээрзин билип алыр дээш бе? Дыштаныр хүнүң канчаар эрттирзе ажыктыг болурул? Мындыг хевирлиг айтыырларга долу харыыны алыр диве эмчигедаа барган херээ чок. Чүгле телефон дамчыштыр тускай бир номерже долгапкаш, ап болур.

Телефон-биле сүме бээр арганы Венгрияның найысылалында дөрт ай мурнунда тургускан. Долгаан кижилерге делгереңгей харыыны кадык камгалалдың тускай эртемнигларни берип турар. Дуза кадарының бо хевири дораан-на нептеренгей апарганын санныр бадыткан турар: дөрт ай дургузунда телефон-биле сүме алган улустуң саны 250 муң ажа берген.

Шак ындыг дузаны кодээ черлерге база чедирер апаарын ам планнап турар. Ынчан сүме бээрниң хемчээли улам өзер, темалары база янзы-бүрү апаар.

В. ФИЛИППОВ,
СЭТА-ның корр.

МАСАЙНЫҢ ЧААРТЫЛГАЛАРЫ

Чоокка чедир-ле «масай» дээрге чыдып калган хожудэнгай дээн утка-биле дүгжүп турган. Кения-биле Танзания кызыгаарының чоогунда масай черге үр чылдар дургузунда көшкүн аймактар чурттап келген. Олар кожаларында аймактар-биле чаалажып, мал өстүрүп, амыдырап чорааннар. Масайларның дайынчылары өске черлерден келген улустарны хөлчок коргудуп, оларга халдашкынны кылып турганнар. XIX вектиг ортан үезинде чурттап чораан немец аян-чорукчу Фон Деккен «чаңгыс «масайлар» депкен сөс-биле бүдүн караванны сүртедир коргудуптар турган» деп бижээн.

Бөгүн Масаилендини кежилдир чоруткан амгы үениң чазаглыг оруу-биле коргуш чокка аян-чорукту кылып болур. Масай дайынчылар ам-даа копьеларындан чарылбаан, ындыг-даа болза аная чаңчыл сагыш, тудуп алган чоруурул.

Амгы үеде Масаилендиде экономиктиг улуг өскерилгелер болуп турар. 1963 чылда Кенияны хамаарышпас кылдыр чарлаарының мурнунда-ла амгы башкарыкчы партия болуп турар КАНУ-нуң партизазы англи колонизаторларның уттун каапканы чыдып калган черлерни хөгжүдери бир кол сорулга ол кылдыр чарлаан. Хостуг Кенияда ол план ам боттанып эгелей берген.

Москва университединиң доозукчузу, журналист Валли Сулейман-биле Масайның эң улуг району болур Нарок районуң чоокта чаа кезин чораан бис. Валли аная төрүт түнген. Москвага алды чыл өөренгеш келген соонда төрээн черинде өскерилгелер эңмежок болган.

— Шаанда маңаа эң коргунчуг чүве каңдаашкын турган — деп, Валли чугаалаан.— Ам күрүнениң хоренгизи-биле 300 ажыг кудуктарны болгаш суг шыгжаар хөөлбектерни тургускан. Ооң ачызында масайлар ам сууржуң амыдыралче шилчип эгелээн. Кенияны хөгжүдериниң беш чыл планын ёзугаар масаилендиге каттышкан ажыл-агыйны тургузары, кордүнген.

Масайлар бөгүн чүгле малчыннар эвес. Масай башкылар, телеграфистер, чоланчылар тыштып келген. Кениянның бир дугаар самолёт башкарган ужудукчузу база масай кижи болган. Хамаарышпас эргечагыргалыг апарган Кенияның масай школаларында өөренгеннерниң саны үштен ажыг катап өскен.

С. КУЛИК,
СЭТА-ның корр.

Эзир биле Эжер

Ургларга чечен чугаалар

ТАҢДЫНЫҢ ҮНЕЛИГ БАЙЛАА

Бир-ле эртен Эзир биле Эжерниң кырган-авазы:

— Че, ооллдарым, эрес хейлер. Чодураадан чыып эккелиңер. Мен силерге чодураалыг чөкпек кылып бээр мен, кыжын чиир силер. Өл аржыдан база ап алыңар. Изиг-де сутта хоюдуп ижерге, суксунга магалыг боор ийин—дээш, тура халааш, үлгүүрге иштинден хап ушта соп эккелгеш:—Ма, борта өл аржыңар уруп алыңар—дээш, Эзирже сунган.

Эзир биле Эжер өл аржыызын хавынга уруп, чоруурунга белеткени бергеннер.

— Аа, ооллдарым, чодураа сыкпас силер. Будуун сыйбазын бодап, камныы-биле аяар рэй тыртып алгаш, баштай салбаа-биле чыып алыр, ооң соонда таптыг олургулапкаш, салбаандан адырып, тос хуунарга чыгылап албас ийикпе. Сын каан чодураа кадыы, кургап каар. Ооң соонда ол чодураадан чодураа-даа үнмес. Чодураалыг чөкпек кылып чиири кижиге берге апаар. Чодураа — таңдының үнелиг байлаа. Ону камнаш, хайгаарап четтирип чоруңар —деп, кыргап-авазы ооллдарынга чагыын чагып. Эзир биле Эжериң соонче хүлүмзүрүп көрүп туруп калган.

«БАК КИЖИНИҢ ЧОРУУ — БААРДА, КЭЭРДЕ ДӨРТ»

— Эй, оол, эйт! Эзир чылын инек сүрүп чораан, көрген ышкажыгай бис. Бо аарының ортузун куду баткан суг бар але. Ол сугну кеже бээрге, ол чарыында кедергей чодураалыг оймак бар ышкажыгай — дижип, Эзир биле Эжер аразында хөөрежир дээш, аалдан ырап, арыга чоокшулап келгенин билбейн барганнар. Эзир хенертен, чыт каккан аң дег, тура дүшкеш Эжерже кылчаш кылыгаан:

— У-ваа, эдеп чүве. Кыргап-авамның чодураа сыкпанар деп чүзү дээр сен?—деп кайган айтырган.

— Тайганың үнелиг байлаа —чодураа, чодураа!

— Чок, чодурааны сыкпас аргазын тывар апаар.

— Эх, бистн-даа мелегейлерни!

— Чүге, мелегейлер дээрин ол?

— Чүге мелегейлер дивес чүвел? Дем-не аргамчыларывыс ап аар чүвевисти көрем.

— Аргамчының хереэ чүл? Дезиг аът тудар дээн эвес бис.

— Ол чү дээрин ол? Чодурааның бажындан баглааш, эй тыртыпкай бис.

— Сыйлы берзе канчаар сен?

— Чок. Эзир, чодураадан шанак дугаазы ээр чоор. Эриг, өл чодурааның ээлгир-дүүлгүрү өл баг-биле домей деп бил. Эх, кончуг кара маңгыстыы!—дээш, Эжер хаваанга хонупкан хүлчүк сээкти мышпырылдыр чуура часкапкан.

— Сээн ол сүменден чүве бүдерип билбес мен. Аал база ырак-тыр — деп, Эзир арай далдараксап чугаалаан.

— Ынчаарга сен, аалды ыраксынар болзунаа, борта мени маган ор. Мен халыы чоруткаш, аргамчыларны эккээйн.

— Аа-хайт! Мээң маа чаасканг орган хереэ чүү боор.

— Че, ынчаарга — дишкеш, ооллдар өөвге халчып келгеш, аргамчыларын алгаш чоруп каан.

— Бак кижиниң чоруу — баарда, кээрде дөрт деп чүве бо-дур. Көр даан, өгдеп дуу арыгга чедир кылаштаан—бирээ. Арыгдан өгте чедир дедир кылаштаан—ийи. Ам өгдеп арыгга чедир кылаштаар бис—үш. Ийчеп дедир келириске—дөрт дээн, Эзир баштааш базыыкан.

ДУЖАП КААН ИНЕК-ЛЕ

Ооллдар бир дөс чокпак чодураага чедип келгеннер. Эх, ол чодурааның кадыыны хөйүн чүү дээр ову! Дискилеп каан кара-кара чинчидер дег, дозургай-ла кара.

Эжер аргамчыларын улааш, шала чингежен чодурааже үне халааш, аргамчызының бир ужун чодурааның шыпшык бажының адаа талазынга баглааш дүже халып келген.

Ооллдар аргамчыдан алгаш: —Че, бе! Бирээ, ийи! Үш—дишкеш, чодурааны чоорту камныг согайты соп бадырзабадырза, элээн чавызап келген. Ооң соонда чаныда бир чодураанын дозунге ортей баглап алганнар.

— Эр-хей болдуң, Эжер. Холуң суп, кай?—дээш, Эзир Эжерже холун сунган.

— Чүге?

— Угаангыр-сагынгыр чоруун-биле шын арганы тыпканың дээш, аан.

— Угаангыр-сагынгыр чорбаска чүү бүдерил — дээш, Эжер Эзирниң холун туткаш хүлүмзүреэн.

— Кым мурнай савазын долдурар эвес, чээ?

— Че, харын. Сава долбаавда кым-даа чодураа чип болбас-тыр, але.

— Чиген кижи, бир коъш адыш чодураазын алысканы ол.

— Өртеп каан чодураа, дужап каан инек дег амыр чүве эвес бе, моң, оол?

— Ынчанмайн канчаар. Халыпчурап, тевер дээр эвес—дээш, Эжер чодурааны тос хуунунче тогдурады саай туда берген.

Ооллдар изиг демиселдиң девиинге үе эрткенин безин эскербейн барганнар.

— Дүүш чеде хонуп келгени ол-ла-дыр, аа?—деп, Эжер кайгаан.

— Шынап-ла! Сеп кайы хире чыып алдың, оол?—деп, Эзир айтырган.

— Хуун орту ажа-ла берди.

— Каям? Шынап-ла, сээн арай ковей-дир. Ынчалаа-даа барык-ла деп-дир, оо!—дээш, Эзир бир борбак чодураана алгаш, аскынче кирер каар деп чыда, коъш адыш иштн чодураазын алзыгарын бодаан:— Оо, бо чодурааның улуун көр даан, Эжер! Улуг аң боозунуң борбак огу-ла—деп, будулдурупкаш, хуунунче дедир кирер каан алган.

АМДАННЫГ, ЧААГАЙЫН КАНЧААР ОНУ

—Дүштеп аар бе, азы канчаар бис, оол?

— Ынчаар-дыр харын. Суксанчыг-дыр.

— Че, сутта барып, секпереп, ол аржывысты сутта хоюдуп ижин аалы—дишкеш, хуунарын алгаш суг кыдыынга базып келгеннер.

— Буу хайт, бистн-даа! Аяк чок. Ам канчаар бис?

— Шуут-ла хавынга чүвүдупсе чүл, оол? Эжер бажын чайгаан:— Чидиг даштардан тыпкылап алыылы — дээн.

Хадың картын картааш, тос аяктардан кылгылап-ла алгай бис.

— Шын-дыр, оо!

Чидиг сүвүр даштар-биле хадың картының тозун картааш, тос аяктар кылгылап ап-тырлар.

Эзир идик-хевин уштуп каапкаш:

— Аяктар белен. Өл аржы бистиң аскывыстан чайлап кай баарыл ол. Эштип-секпереп алыылы—дээш, эрэмче мөйт кылдыр кире халаан.

Эжер Эзирниң кирген черинче көөрге, чүгле бырлацаааш чалгыглар эзргиштелип туруп калган.

Эзир элээн болгаш суг иштинден бажын уштуп келгеш: «аык-аык» деп ацгыр оттувгулээш, бажын силгингилээш, база катаа суг иштинче шымныын кире берген.

Ам Эжерниң эзлчээ. Ол база-ла эрэмче мөйт кылдыр шымныын киргеш, элээн болгаш сугдан бажын уштуп ундүрүп келгеш: «Га-га! Га-га» —деп эткеш, кас оттуңуп, сегели-биле ийи эктин ыймаштай өткилээш, бажын силгий каапкаш суг иштинче шымныын кире берген.

Ооллдар шак ынчаар эштип-секпереп алгаш, ол аржызын сутта хоюдуп иже бергеннер. Ол аржының амданныг, чаагайын канчаар ову. Аасты ажарга-ла, ол аржы боду-ла боостааже чылбыран эжиш турган ышкаш кылдыр сагындырган...

С. СОКСАЛДАЙ.

Шалыпчы айда

Тыва респотребсоюзтуң болгаш республиканың бүгү хереглекчилер ниитилелдери МАРТ 1-ДЕН АПРЕЛЬ 1-ГЕ чедир идик болгаш хеп садар талазы-биле ШАЛЫПЧЫ АЙНЫ эрттирер.

Бүгү универсалдыг болгаш үлетпүр барааннар магазиннери, хүн бүрүнүң хереглел бараанларының магазиннери ЭР, ХЕРЭЭЖЕН КИЖИЛЕРГЕ БАЗА УРУГЛАРГА пальтоларны, капрондан, синтетикадан, постен кылган плащтарны, костюмнерни, чүвүрлерни, хөйленнерни, платье, юбка болгаш өске-даа хөй кылыгларны садар. Часкы, чайгы сезонда кедер хөм идиктерни калбаа-биле садар.

Хереглел кооперацияларының магазиннеринче бүгү садып алыкчыларны чалап тур.

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗТУҢ БАШТААР ЧЕРИ.

Бөгүн Кызылга

Хоорайның пионерлер бажынынга «Бистиң аваларывыска» деп темалыг концертти пионерлер бажынының болгаш ургларның музыка школазының өөреникчилери көргүзер. Эгелээри эртенгинин 11 шакта. «Энергетик», «Совет Тываның 10 чылы», «Комплекстиг экспедицияның» Культура бажыңнарынга март 8-ке тураскаатка байырлыг кежээлер кежээкиниң 8 шакта эгелээр. Кызылдың № 15 школазының спорт залынга Ленинск-Кузнецк, Минусинск, Кызыл хоорайларның гимнастарының маргылдаазы эртенгинин 10 шакта болур.

Хоорайның дыштаныр хүн штабы.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Чаа бажын алыр база бажынын алгыдар дээш эзлчеге турар, эрткен чылын бүрүткел өрткен хамаатылар 1972 чылдың февраль 1-ден апрель 1-ге чедир катап бүрүткел эртерин Кызыл хоорай Совединиң күүскому чарлап тур.

Бүрүткел эртери-биле келир хамаатылар моон адаанда документилерни эккээр ужурлуг:

1. Күш-ажыл дептери.
2. Техниктиг инвентаризация бюрозунуң шынаылгазы.
3. Паспорт.
4. Назы чемээн ургларының төрүттүнген дугайында хереченлери.

Үстүнде айытканы хуусаза бүрүткел эртпээн хамаатыларның эзлчээ күш чок болур дээрзин сагындырып тур.

ХООРКУУСКОМ.

АКЕКОК ЭКРАНГА

МАРТ 8-ТЕ
МОСКВАДАН
12.55—Дамчыдылганың программазы. 13.00 — «Бөгүн—Бүгү-делегей херээженнериниң хүнү». 13.30—Ургларга. «Алешаның тоолдары», «Бичии уруг болгаш чаан». Дириг уруктар. 14.00—«Дириг амыганнар делегейинде».
КЫЗЫЛДАН
15.00 — Бүгү делегейниң херээженнериниң хүнү — Март 8-зинге тураскаатка дамчыдылга.
МОСКВАДАН
16.00 — И. Велембовская — «Кырган-авазынга чурттап чораан чүвең ирги...» Телешиниң баштайгы үндүрүлгези. 19.15 — Соолгу медээлер. 19.30—19.40 — Чапсар. 19.40—«Аинаның аас-кежин». Уран-чечен фильм.
КЫЗЫЛДАН
21.10—«Беш чылга—шалыпчы иш». Дамчыдылга.
МОСКВАДАН
21.30 — «Баштайгы частың белектери». Байырлалдың эстрада концерти. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—01.00—«Поезд Чөөн чүкче чоруп орган». Уран-чечен фильм.
МАРТ 9-ТА
МОСКВАДАН
17.30 — Соолгу медээлер. 17.40—«Он үш теректериниң кудумчузу» Уран-чечен фильм. 19.00 — Спортчу программа 19.45—М. Анчаров — «Хүнден хүнче» Телешин. 7-ги эге. «Июль, 16-да, пятница»
КЫЗЫЛДАН
21.00 — Телемедээлер (оргдылга) 21.10 — Телемедээлер (тыва дылга).
МОСКВАДАН
21.20—«Херээженнер» Уран-чечен фильм. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—00.40 — «Артлото»

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээлер ёзугаар алырга бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге биче хар чаар. Барыын угланыышкынны хаттың күжү кошкак. Агаарның температураазы даглыг районнарга 2—7, артканнарынга 7—12 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар. Агаарның температураазы 7—9 градус соок болур.

КИНОТЕАТРЛАРГА

МАРТ 8-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Софья Грушко» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Россия империязының дужулгези болгаш база катап туттурбастар» 10, 12.40, 15.20, 18, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Саныктыг моортай» 9, 12.30, 16.10, Өлүмнүг дайзын» 10.40, 14.20, 17.50, 19.30, 21.10 шактарда.
«ВОСТОК»: «Кызыгаарга боолаашкын» 11.30, 13.15, «Тропка» 15, 16.50, «Туманыг дүне» 18.40, 20.30 шактарда.
МАРТ 9-ТА
«НАЙЫРАЛ»: «Улуг ынакшыл» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Дайын болгаш тайбың» (3-кү кезээ) 15, «Өлүмнүг дайзын» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Узун ук Пепши» 9.20, 13, «Дайын болгаш тайбың» (3-кү кезээ) 14.50, «Софья Грушко» 11, 17, 20.50 шактарда.
«ВОСТОК»: «Тумашыг дүне» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, өзөр ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00256

Солун неделяда 6 катап үнер